

مطالعات اسلامی در فلسطین اشغالی

بررسی کتابشناختی*

محمد کاظم رحمتی^۱

◆ چکیده:

مطالعات اسلام‌شناسی و روند تکوین جریان اسلام‌شناسی در قرن بیستم، خود در حال حاضر یکی از موضوعات جالب و جذاب برای تحقیق است. نگاه متفاوت خاورشناسان که ریشه در تفاوت روش‌شناختی آنها در قیاس با مسلمانان دارد، غالباً به عنوان یکی از مهم‌ترین دلایل تفاوت مطالعات ذکر شده است. اما نکته شگفت‌انگیزی که در بررسی تحقیقات اسلام‌شناسی برای هر فرد آشنا با این تحقیقات به وضوح

* اطلاعات گردآوری شده در این مقاله بر اساس کتاب مرجع ایندکس اسلامیکوس است که فهرست تقریباً کاملی از مطالعات اسلامی را دربردارد. همچنین به دلیل تطویل بحث، از ذکر مقالات نگاشته شده محققان دانشگاه عبری اورشلیم در دو دایره المعارف اسلام و ایرانیکا، نذری به میان نیامده اما مقالات متعددی درباره موضوعات اسلامی به قلم محققان دانشگاه عبری در این دو دانشنامه تالیف شده است که گزارش آنها خود مقاله‌ای جداگانه و فرصتی دیگر طلب می‌کند.

۱. محقق و پژوهشگر

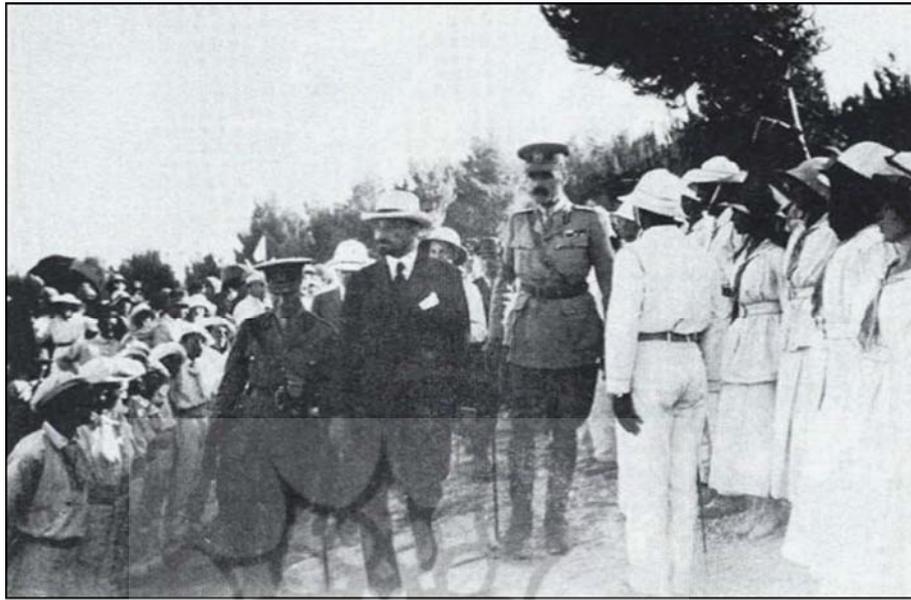
خود را عیان می‌کند، توجه جدی محققان فلسطین اشغالی به مسائل جهان اسلام است و شگفت‌تر، ضرب آهنگ پرشتاب تنوع و گسترش مطالعات در فلسطین اشغالی خاصه در سه دهه اخیر است. فهرست حاضر در حقیقت تلاشی اولیه جهت تدوین و گردآوری اطلاعات ناظر به جریان اسلام‌شناسی در فلسطین اشغالی است و نگارنده اذعان دارد که به دلیل محدودیت‌های فراوان در به دست آوردن اطلاعات لازم جهت چنین کاری، نتوانسته است فهرستی کامل از مطالعات اسلامی در فلسطین اشغالی ارائه دهد. همچنین فهرست حاضر تنها به ارائه گزارش کتابشناسانه از تحقیقات دانشگاه عبری که در حقیقت مهم‌ترین مرکز اسلام‌شناسی در فلسطین اشغالی است، محدود شده است. کلید واژه: مطالعات اسلامی، فلسطین اشغالی، وایزمن، دانشگاه عبری، ایولن، قسطنطنیه.

◆ شکل‌گیری و تکوین دانشگاه عبری

تحولات رخ داده در اواخر عصر عثمانی و تلاش برای تأسیس دولت یهودی در فلسطین، بدون شک با فعالیت‌های حیم وایزمن به دور جدیدی وارد شد. ناکامی وایزمن در متقاعد کردن سلطان عثمانی برای موافقت با خواسته وی در تشکیل دولتی یهودی در فلسطین، با تسلط انگلستان بر فلسطین وارد دور جدیدی شد. همدلی لرد آرتور بالفور با تلاش‌های حیم وایزمن و صدور اعلامیه معروف وی در حمایت از تشکیل دولتی یهودی در فلسطین، دور جدیدی از حیات یهودیان را در قرن نوزدهم رقم زد. در کنار تلاش‌های سیاسی یهودیان برای تشکیل دولتی یهودی در فلسطین، تلاش‌هایی نیز از سوی وایزمن و دوستانش برای تشکیل دانشگاهی

→ تذکر این نکته ضروری است که مراکز دانشگاهی دیگری نیز در فلسطین اشغالی به مطالعات اسلامی می‌پردازند و بسیاری از فارغ‌التحصیلان دانشگاه عبری در آن مراکز به فعالیت مشغول هستند. متأسفانه در حال حاضر امکان استقصای کامل این تحقیقات و پژوهش‌ها میسر نیست و تنها در مواردی اتفاقی اطلاعاتی، خاصه درباره دانشگاه بار ایلان در رامت گان نزدیک تل‌آویو (البته این اطلاعات محدود به فهرست پایان‌نامه‌های دکتری دانشجویان مطالعات عربی و اسلامی این دانشگاه بود) به دست آمده که مشخصات کتابشناسی آنها در پیوست مقاله آمده است. در ترجمه عناوین برخی از آثار، شیوه ترجمه آزاد که به نظر در انتقال محتوی مقالات و آثار سودمندتر به نظر می‌آید، انتخاب شده است.

حییم وایزمن و ژنرال آلنبی هنگام احداث سنگ بنای دانشگاه عبری اورشلیم در سال ۱۹۱۸

اندیشه تشکیل دانشگاهی در بیت المقدس، به پیش از تشکیل دولت یهودی در آنجا باز می‌گردد. در ۱۸۸۴ در نشست یهودیان، هرمان شیپرا پیشنهاد تأسیس دانشگاهی را در فلسطین مطرح کرد. پیشنهادی که بار دیگر در ۱۸۹۷ در نشست یهودیان مطرح شد. چند سال بعد، گروهی از جوانان صهیونیست متأثر از اندیشه‌ها و برخوردار از حمایت وایزمن - که خود کرسی تدریس را در دانشگاه جنوا برعهده داشت - به نحوی جدی به فکر عملی کردن اندیشه تأسیس دانشگاهی در فلسطین افتادند. این گروه که شامل کسانی چون مارتین بوبر و برتولد فیول بود، اندیشه طرح دانشگاه را بار دیگر در نشست یهودیان در ۱۹۰۱ مطرح کردند. در تلاش برای عملی کردن چنین ایده‌ای، وایزمن از سلطان عثمانی که حاکمیت سیاسی فلسطین را در اختیار داشت، تقاضا نمود دانشگاهی را در فلسطین احداث کند که این پیشنهاد، مورد پذیرش باب عالی قرار نگرفت. جدی بودن این مسأله و نیاز به تأسیس دانشگاهی در فلسطین

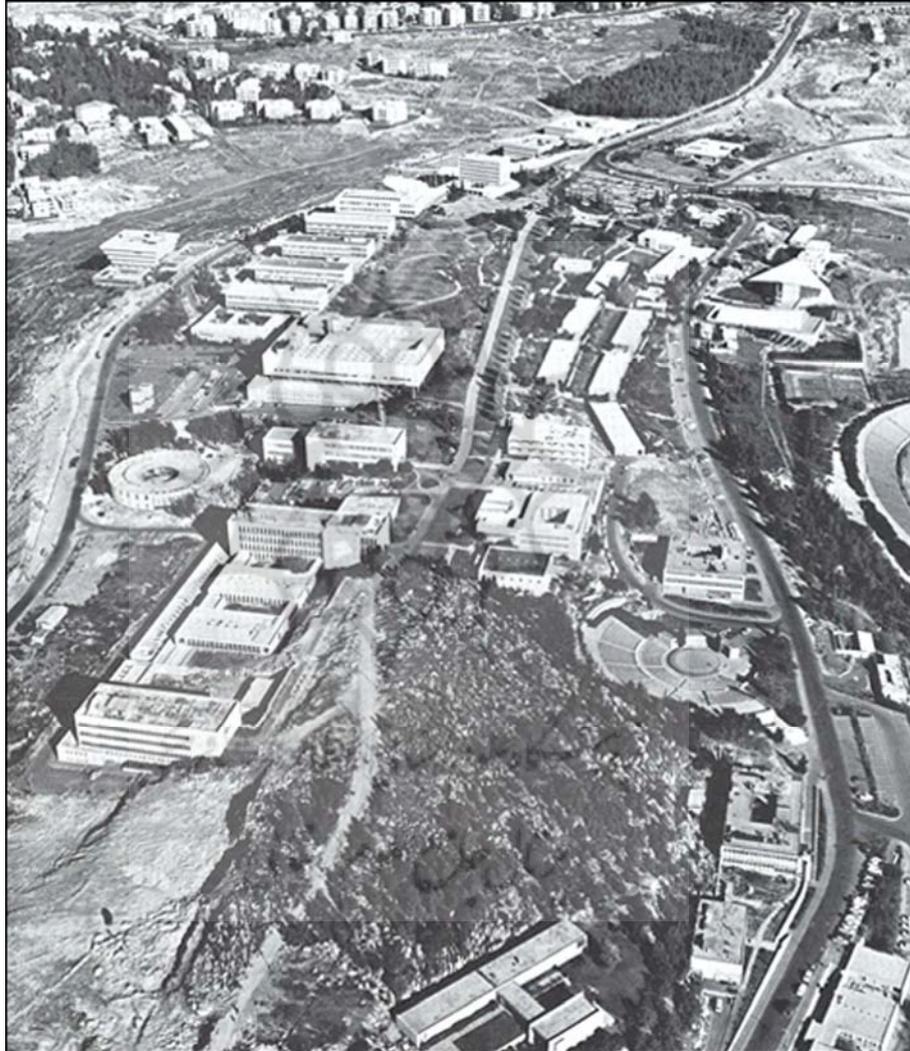
باعث شد تا در ۱۹۱۳، کنگره یهود کمیته‌ای را برای پیگیری کار تأسیس دانشگاه تعیین کند. از اعضای مشهور این گروه، وایزمن و یهودا مگنس بودند اما آغاز جنگ جهانی اول مانع از تحقق تأسیس دانشگاه شد.

با وجود تداوم جنگ، جدیت وایزمن در انجام طرح خود، سبب شد تا در دوران جنگ جهانی به همراه گروهی عازم فلسطین شود که اقدامات اولیه را برای تأسیس دانشگاه انجام دادند. سفر وایزمن بعد از اعلام اعلامیه مشهور بالفور صورت گرفت. در ۲۴ جولای ۱۹۱۸ در اقدامی نمادین دوازده سنگ دانشگاه در دامنه کوه اسکوپوس، منطقه‌ای قدیمی در شمال شهر بیت‌المقدس، به عنوان سنگ بنای اولیه دانشگاه نهاده شد. زمین این دانشگاه که پیش از جنگ توسط اسحاق گولدبرگ از حقوقدانی انگلیسی به نام سر جان گری هیل خریداری شده بود، یکی از مناطق زیبای شهر بیت‌المقدس بود.

افتتاح رسمی دانشگاه عبری اورشلیم در سال ۱۹۲۵ توسط لرد بالفور و با حضور سرهربرت ساموئل، حییم وایزمن و آبراهام اسحاق کوك

نخستین درس این دانشگاه را اینشتین با بحثی درباره تئوری نسبیت و با جملاتی به زبان عبری آغاز کرد و بعدها خود نقش مهمی در حمایت علمی از دانشگاه و معرفی وایزمن به محافل علمی و یهودی امریکا ایفا کرد. در سال‌های اولیه هدف دانشگاه تنها انجام مطالعات تحقیقی و اعطای فرصت‌های مطالعاتی برای تحقیقات بود و کار تدریس آغاز نشده بود.

دانشگاه عبری اورشلیم بر فراز کوه اسکوپوس

سه مرکز تحقیقاتی اولیه دانشگاه، به بررسی‌هایی درباره مطالعات یهودی، شیمی و میکروبیولوژی اختصاص یافته بود. هدف از اتخاذ چنین رویکردی تلاش برای شناخت یهود و برطرف کردن نیازهای علمی جامعه در حال گسترش یهودیان بیت‌المقدس بود. مگنس که خود از ۱۹۲۳ در بیت‌المقدس اقامت گزیده بود، به مطالعات یهودی توجه فراوانی نشان داد. وایزمن و گروهی دیگر به تقویت دانشگاه در بخش علوم پایه توجه نشان داد. لرد بالفور دانشگاه را به صورت رسمی در اول آوریل ۱۹۲۵ در مراسمی با شرکت گروهی از یهودیان و فرماندار انگلیسی فلسطین افتتاح نمود.

در سال‌های اولیه، دانشگاه عبری برای تأمین مخارج خود کمکی به صورت رسمی از دولت انگلیسی حاکم بر فلسطین دریافت نکرد و کمک‌های مالی یهودیان داخل و خارج فلسطین اهمیت بسزایی در تأمین نیازهای مالی دانشگاه داشته است. گسترش دانشگاه سیاست دیگری بود که به آرامی دنبال می‌شد و در ۱۹۲۴ بخش مطالعات یهودی و در ۱۹۲۶ بخش مطالعات شرقی و به تدریج بخش‌های دیگری به دانشگاه افزوده شد.

◆ نخستین گام‌ها در تأسیس بخش‌های اسلام‌شناسی دانشگاه عبری

در سال‌های نخست تأسیس بخش مطالعات شرق‌شناسی، محققان یهودی‌تبار آلمانی حضوری پر رنگ داشتند. به طور طبیعی برای تربیت دانشجو، نیاز به جذب استاد بود و برای حل این معضل، از یهودیان آلمان کمک گرفته شد. سنت مطالعات اسلامی در آلمان به نحو جدی آغاز شده بود و اسلام‌شناسان نیز که در آن ایام به فعالیت و تحقیق درباره اسلام مشغول بودند، نقش مهمی در تکوین بخش مطالعات خاورشناسی دانشگاه ایفا کردند.

ژوزف هورویتس^۱ (۱۸۷۴-۱۹۳۱) از اسلام‌شناسان یهودی آلمانی که در دانشگاه فرانکفورت

۱. (Joseph Horovitz) هورویتس از خاورشناسان آلمانی - یهودی در ۱۸۷۴ در لاونبرگ آلمان به دنیا آمد و در دانشگاه برلین به تحصیل مطالعات شرق‌شناسی پرداخت و نزد استادانی چون ادوارد زاخاو تعلیم دید. از ۱۹۰۷ تا ۱۹۱۴ در دانشگاه علیگره به تدریس زبان عربی پرداخت. در ۱۹۱۴ به آلمان بازگشت و در دانشگاه فرانکفورت

به فعالیت مشغول بود، برای پنج سال و به عنوان نخستین استاد مدعو، ریاست و تدریس بخش مطالعات شرق‌شناسی را برعهده گرفت. پس از او نیز یهودی دیگری از دانشگاه فرانکفورت به نام گوتهلد ویل^۱ که در مطالعات فقه اللغه عربی و ترکی تخصص داشت، جانشین او گردید. تلاش‌های استادانی چون پلاسنر، متخصص در طب، پزشکی و فلسفه اسلامی،

ریوین رونی

ریولین، مترجم هزار و یک شب و قرآن به زبان عبری، شلمو پینس، متخصص در فلسفه و کلام اسلامی و بسیاری دیگر در تکوین گروه مطالعات خاورشناسی تأثیر مهمی داشته است.

تلاش اولیه گروه مطالعات خاورشناسی در سال‌های نخست بیشتر ارائه خدمات به بخش وزارت خارجه و جنگ دولت فلسطین اشغالی بود. همچنین نوپا بودن دولت و درگیری با اعراب، توان جدی گروه را برای انجام

تحقیقات صرف بازداشته بود. با این حال، در همین سال‌ها دو تن از افراد تأثیرگذار به نام‌های دیوید آیولن (۱۹۹۸-۱۹۱۴) و مایر ژاکوب قسطنطین در بخش مطالعات اسلامی دانشگاه به تربیت شاگرد پرداختند و به نحو جدی سنت مطالعات اسلامی را در این دانشگاه سامان دادند. آیولن در حوزه ممالیک و قسطنطین در بخش مطالعات سیره، سنت مهمی را در این دانشگاه بر جا نهادند.^۲ در حقیقت در سال ۱۹۴۹ تغییر مهمی در بخش مطالعات شرقی دانشگاه عبری

زبان‌های سامی را تدریس نمود. وی نقش مهمی در تکوین دانشگاه عبری اورشلیم داشت و یکی از اعضای هیأت مدیره اداره دانشگاه عبری بود که طرح جمع‌آوری اشعار جاهلی و صدر اسلام به پیشنهاد او در این دانشگاه آغاز شده است. از مهم‌ترین تألیفات او اثری تک نگارانه درباره تدوین گران سیره نبوی است که به زبان انگلیسی و عربی نیز ترجمه شده است. برای گزارشی از شرح احوال و آثار وی ر. ک: عبدالرحمن بدوی، موسوعه المستشرقین، بیروت، الموسسه العربیه للدراسات و النشر، ۲۰۰۳، ص ۶۲۱ - ۶۲۲.

1. Gotthold Weil.

۲. برای اطلاع بیشتر در باب تاریخچه و فعالیت‌های دانشگاه عبری اورشلیم ر. ک:

"Hebrew University of Jerusalem", *Encyclopedia Judaica*, Vol. 8, p. 219-226.

اورشلیم رخ داد و با کوشش دیوید ایولن علاوه بر مطالعه تاریخ اسلام در قرون میانه، توجه به مسائل معاصر جهان اسلام به عنوان موضوع جدید تحقیقی مورد توجه قرار گرفت. دو سال بعد نیز اوریل هید، از متخصصان زبان فارسی و ترکی، به گروه مطالعات شرقی پیوست. هید خود در سال ۱۹۶۲ تغییر دیگری در بخش مطالعات شرقی به وجود آورد و نام آن را به «بخش مطالعات آسیایی و آفریقایی» تغییر داد. ایولن همچنین با همکاری پسخ شینار در سال ۱۹۴۷ فرهنگ لغت عبری - عربی تألیف کرد که تا کنون بارها (تا سال ۱۹۹۵ هجده بار) تجدید چاپ شده و در حال حاضر چاپ جدید و روزآمدی از آن به کوشش آریه لوین و مناحم میلسون در دست انجام است.

◆ تحولات در دانشگاه عبری پس از ۱۹۴۸

پس از دوران جنگ‌های اعراب و اسرائیل، فعالیت‌های دانشگاه با توجه به تداوم روند مهاجرت یهودیان بخش‌های مختلف به فلسطین اشغالی، گسترش یافت و در سیاستی جدید

برای گسترش دانشگاه، برخی از

دانش‌آموختگان دانشگاه عبری برای

انجام تحصیلات تکمیلی خود به

دانشگاه‌های دیگر اروپایی از جمله

مدرسه مطالعات شرقی - آسیایی لندن

اعزام شدند. چهره شاخص و تأثیرگذار

این گروه، موشه شارون است. وی از

پایان‌نامه دکترای خود درباره خلافت

عباسیان در ۱۹۷۰ و به راهنمایی برنارد

لوپس دفاع نمود که تا به حال در دو

در کنار تلاش‌های سیاسی یهودیان برای تشکیل دولتی یهودی در فلسطین، تلاش‌هایی نیز از سوی وایزمن و دوستانش برای تشکیل دانشگاهی در فلسطین در جریان بود.

مجله، تحریرهای جدیدی از آن ارائه شده است.^۱ شارون همچنین به تازگی کتابی درباره بهائیت تألیف کرده و عهده‌دار نشر مجموعه کتیبه‌های برجا مانده به زبان عبری در فلسطین است که تا به حال انتشارات بریل، در سه مجلد، حاصل تحقیقات او را منتشر کرده است.^۲ پس از موشه شارون، اتان گولبرگ نیز در تداوم همین سنت، در دانشگاه آکسفورد به تحصیل در مقطع دکترا پرداخت و موضوع پایان‌نامه خود را با عنوان «موضع امامیه در برابر صحابه» در ۱۹۷۱ تألیف کرد.^۳ در بخش مطالعات سیره نبوی، مایر ژاکوب قسطنطین علاوه بر نگارش مقالات فراوان تأثیر بسزایی در تربیت شاگردان متعدد داشته است که از جمله آنها می‌توان به میخائیل لکر، اسحاق حسون و اوری روبین اشاره کرد.^۴ شیوه متفاوت قسطنطین و بهره‌گیری

1. M. Sharon, *The Advent of The Abbasids*, Ph. D. Thesis (Hebrew) , The Hebrew University, Jerusalem, 1970.
2. Corpus Inscriptionum Arabicarum Palestinae (Leiden, 1997, 1999, 2004).
3. Etan Kohlberg, *The Attitude of the Imami Shiis to the Companions of the Prophet*, Ph. D. dissertation, Oxford University, 1971.

۴. اوری روبین که از فارغ‌التحصیلان برجسته دانشگاه عبری اورشلیم است در دانشگاه تل‌آویو به تدریس اشتغال دارد و پایان‌نامه دکترای خود را درباره سیره نبوی با تکیه بر کتاب شرف المصطفی ابوسعید خدری انتخاب کرده است. وی علاوه بر انتشار مقالات متعدد، برگردانی جدید از قرآن به زبان عبری منتشر نموده است. مهم‌ترین اثر وی در سیره نبوی کتاب *از نگاه عاشقان: حیات پیامبر آن‌گونه است که مسلمانان نخستین تصویر کرده‌اند*، که با این مشخصات منتشر شده است:

- Uri Rubin, *The Eye of the Beholder: the Life of Muhammad as Viewed by the Early Muslims (a Textual Analysis)* , The Darwin Press, Princeton, New Jersey, 1995 , pp. 289
- روبین مقالات متعددی نیز در حوزه سیره نبوی نگاشته که مشخصات کتابشناختی آنها چنین است:
- Uri Rubin, Apes, pigs, and the Islamic identity, *Israel Oriental Studies*, 1997, 17 pp. 105-89;
- Apocalypse and authority in Islamic tradition: the emergence of the twelve leaders, *Al-Qantara: Revista de Estudios Arabes*, 18 i, 1997 pp. 42-11;
- 'Al-walad li-l-firash': on the Islamic campaign against 'zina', *Studia Islamica*, 1993-78 pp. 26-5;
- Exegesis and Hadith: the case of the seven Mathani, in: *Approaches to the Qur'an*. Ed. G. R. Hawting & Abdul-Kader A. Shareef (London: Routledge, 1993 pp. 156-141;
- Iqra' bi-smi rabbika...! Some notes on the interpretation of Surat al-'Alaq, *Israel Oriental Studies*, 1993, 13 pp. 230-213;
- Quran and tafsir: the case of 'an yadin', *Der Islam*, 70 i, 1993 pp. 144-133;
- The shrouded messenger: on the interpretation of al-muzzammil and al-muddaththir, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 16, 1993 pp. 96-107. ;
- Hanifiyya and Ka'ba: an inquiry into the Arabian pre-Islamic background of din Ibrahim, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 13, 1990 pp. 85-112. ;

گسترده وی در استفاده از منابع به گونه‌ای است که در تحقیقات سیره به «روش مکتب بیت‌المقدس» در پژوهش‌های سیره شناسی شهرت دارد. بخش اعظمی از مقالات وی در سه مجلد مجزا منتشر شده است.^۱

- Meccan trade and Qur'anic exegesis (Qur'an 2: 198) , Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 53, 1990 pp. 421-428. ;
 - The assassination of Ka'b b. al-Ashraf, Oriens, 32, 1990 pp. 65-71. ;
 - Muhammad's curse of Mudar and the blockade of Mecca, Journal of the Economic and Social History of the Orient, 31 iii, 1988 pp. 249-264. ;
 - Morning and evening prayers in early Islam, Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 10, 1987 pp. 40-64. ;
 - The Ka'ba: aspects of its ritual functions and position in pre-Islamic and early Islamic times, Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 8, 1986 pp. 97-131. ;
 - The 'Constitution of Medina': some notes, Studia Islamica, 62, 1985 pp. 5-23. ;
 - Al-Samad and the high God: an interpretation of sura CXII, Der Islam, 61, 1984 pp. 197-217. ;
 - Bara'a: a study of some Quranic passages, Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 5, 1984 pp. 13-32. ;
 - The ilaf of Quraysh: a study of sura CVI, Arabica, 31, 1984 pp. 165-188. ;
 - The great pilgrimage of Muhammad: some notes on Sura IX, Journal of Semitic Studies, 27, 1982 pp. 241-260. ;
 - Abu Lahab and sura CXI. , Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 42 (1979) pp. 13-28;
 - Prophets and progenitors in the early Sha tradition. , Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 1 (1979) pp. 40-65;
 - Pre-existence and light. Aspects of the concept of Nur Muhammad. , Israel Oriental Studies, 5 (1975) pp. 62-119.
- برای گزارشی تفصیلی از مطالعات سیره نبوی توسط محققان دانشگاه عبری اورشلیم ر ک: محمدکاظم رحمتی، «وضعیت فعلی مطالعات سیره: بررسی کتابشناسانه»، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی سیره شناختی پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله و سلم) ۲۸ و ۲۹ آذرماه ۱۳۸۵ شمسی، به اهتمام اصغر منتظر القائم (اصفهان ۱۳۸۵)، ج ۱، ص ۴۶۵-۵۰۷.
1. Meir Jacob Kister, Concepts and ideas at the dawn of Islam, Aldershot: Ashgate, 1997, (Variorum Collected Studies Series, CS584) [308]pp. [Previously published articles.];
 - Sanctity joint and divided: on holy places in the Islamic tradition, Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 20, 1996 pp. 18-65. [Places of pilgrimage in early Islam.] ;
 - '... and he was born circumcised...': some notes on circumcision in Hadith, Oriens, 34, 1994 pp. 10-30;
 - Social and religious concepts of authority in Islam, Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 18, 1994 pp. 84-127;
 - Adam: a study of some legends in tafsir and Hadith literature, Israel Oriental Studies, 13, 1993 pp. 113-174;
 - The locust's wing: some notes on locusts in the Hadith, Le Museon, 106 iii-iv, 1993 pp. 347-359;
 - The sons of Khadija, Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 16, 1993 pp. 59-95;

- Land property and jihad: a discussion of some early traditions, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 34 iii, 1991 pp. 270-311;
- On strangers and allies in Mecca, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 13, 1990 pp. 113-154. (In the period of the Jahiliya.) ;
- Do not assimilate yourselves... : La tashabbahu... , *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 12, 1989 pp. 321-371. [To the Jews & Christians after the Islamic conquest.];
- Mecca and the tribes of Arabia: some notes on their relations, *Studies in Islamic history and civilization in honour of Professor David, Ayalon*. Ed. M. Sharon (Jerusalem: Cana; Leiden: Brill, 1986, pp. 33-57;
- The massacre of the Banu Qurayza: a re-examination of a tradition, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 8, 1986 pp. 61-96.
- Idem,
- ... illa bi-haqqihi...: a study of an early hadith, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 5, 1984 pp. 33-52;
- The Sirah literature, in: *Arabic literature to the end of the Umayyad period* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983, (Cambridge History of Arabic literature [1]) pp. 352-367;
- On an early fragment of the Qur'an, *Studies in Judaica, Karaitica and Islamica* presented to Leon Nemoy on his eightieth birthday. Ed. S. R. Brunswick Ramat-Gan: Bar-Ilan University Press, 1982 pp. 163-166. [2nd/8th century papyrus.];
- A comment on the antiquity of traditions praising Jerusalem, *Jerusalem Cathedra*, 1, 1981 pp. 185-186;
- O God, tighten thy grip on Mudar... Some socio-economic and religious aspects of an early hadith, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 24, 1981 pp. 242-273;
- Labbayka, Allahumma, Labbayka. On a monotheistic aspect of a Jahiliyya practice, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 2, 1980 pp. 33-57;
- Pare your nails: a study of an early tradition, *Journal of the Ancient Near Eastern Society Columbia University*, 11, 1979 pp. 63-70;. Idem,
- On the wife of the goldsmith from Fadak and her progeny. A study in Jahili genealogical traditions. , *Museon*, 92 (1979) pp. 321-330;
- Some reports concerning al-Ta'if. , *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 1 (1979) pp. 1-18;
- On the papyrus of Wahb b. Munabbih: an addendum. , *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 40 (1977) pp. 125-127;
- The battle of the Harra: some socio-economic aspects. , *Studies in memory of G. Wiet, Jerusalem 1977* pp. 33-49;
- Notes on Caskel's *Gamharat an-nasab*. , with Plessner, M. , *Oriens*, 25-26 (1976) pp. 48-68;
- On a new edition of the *Diwan of Hassan b. Thabit*. , *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 39 (1976) pp. 265-286;
- Some notes on ridda verses. , *Israel Oriental Studies*, 5 (1975) pp. 120-128;
- The 'Kitab al-Mihan', a book on Muslim martyrology. , *Journal of Semitic Studies*, 20 (1975) pp. 210-218;
- On the papyrus of Wahb b. Munabbih. , *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 37 (1974) pp. 547-571;
- The interpretation of dreams. An unknown manuscript of Ibn Qutayba's "Ibarat al-ru'ya". , *Israel Oriental Studies*, 4 (1974) pp. 67-103;
- Haddithu 'an bani isra'ila wa-la haraja: a study of an early tradition. , *Israel Oriental Studies, In memoriam S. M. Stern. II 1972* pp. 215-239;
- Some reports concerning Mecca from Jahiliyya to Islam. , *Journal of the Economic and Social*

♦ گروه‌ها و بخش‌های مؤسسه مطالعات آسیایی و آفریقایی دانشگاه عبری

اورشلیم

نیاز به تفکیک حوزه‌های پژوهشی و تمرکز دقیق برای مطالعات، موجب تشکیل پنج بخش مجزا در مؤسسه مطالعات آسیا و آفریقای دانشگاه عبری اورشلیم شده است. این بخش‌ها عبارتند از: مطالعات اسلامی و خاورمیانه؛ زبان و ادبیات عربی؛ مطالعات هندی، ایرانی و

-
- History of the Orient, 15 (1972) pp. 61-93;
- 'Rajab is the month of God. . A study in the persistence of an early tradition. , Israel Oriental Studies, 1 (1971) pp. 191-223;
 - Maqam Ibrahim. A stone with an inscription. , Museon, 84 (1971) pp. 477-491;
 - A bag of meat': a study of an early hadith. , Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 33 (1970) pp. 267-275;
 - Notes and communications. A work of Ibn al-Kalbi on the Arab Peninsula, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 33 (1970) pp. 590-591;
 - 'You shall only set out for three mosques'. A study of an early tradition. , Le Museon, 82 (1969) pp. 173-196;
 - The seven odes: some notes on the compilation of the Mu'allaqat, Revista degli Studi Orientali, 44 (1969) pp. 27-36;
 - Al-Hira, some notes on its relations with Arabia. , Arabica, 15 (1968) pp. 143-169; idem,
 - Al-tahannuth: an inquiry into the meaning of a term. , Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 31 (1968) pp. 223-236;
 - Notes on some Arabic verses. , Revista degli Studi Orientali, 41 (1966) pp. 157-163;
 - Mecca and Tamim (aspects of their relations) , Journal of the Economic and Social History of the Orient, 8 (1965) pp. 113-163;
 - The campaign of Huluban. A new light on the expedition of Abraha, Museum ,78 (1965) pp. 425-436;
 - The expedition of Bi'r Ma'una. , Arabic and Islamic studies in honor of H. A. R. Gibb, 1965 pp. 337-357;
 - The market of the Prophet, Journal of the Economic and Social History of the Orient 8 (1965) pp. 272-276;
 - 'An yadin (Qur'an, IX/29). An attempt at interpretation. , Arabica, 11 (1964) pp. 272-278;
 - Notes on an account of the Shura appointed by 'Umar B. al-Khattab, Journal of Semitic Studies, 9 (1964) pp. 320-326;
 - Notes on the papyrus text about Muhammad's campaign against the Banu al-Nadir. , Archiv orientální, 32 (1964) pp. 233-236;
 - 'A booth like the booth of Moses.. ' a study of an early Hadith. , Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 25 (1962) pp. 150-155;
 - Notes on three Arabic manuscripts in the British Museum. , Bulletin of the School of Oriental and African Studies 23 (1960) pp. 390-392;
 - The social and political implications of three traditions in the Kitab al-Kharadj of Yahya b. Adam, Journal of the Economic and Social History of the Orient, 3 (1960) pp. 326-334;

ارمنی؛ مطالعات آفریقایی و مطالعات خاور دور.

◆ بخش مطالعات اسلامی و خاورمیانه

در این گروه، محققان به بررسی مسائل جهان اسلام در محدوده زمانی میانه و معاصر می‌پردازند. در حوزه تاریخ اسلام، مایر ژاکوب قسطنطین و شاگردانش چون میخائیل لکر، اسحاق حسون و الاندو تاسرون به بررسی مسائل سیره نبوی اشتغال دارند. لکر که موضوع پایان‌نامه دکترای خود را بررسی فعالیت‌های پیامبر در مدینه انتخاب کرده*، تمرکز اصلی مطالعاتش، روابط یهودیان با پیامبر به نحو عام است. وی در تکنگاری به نام‌های بنوسلیم: مقدمه‌ای برای مطالعه تاریخ صدر اسلام (بیت‌المقدس ۱۹۸۹) و یهودیان و مشرکان: مطالعاتی درباره تاریخ مدینه در صدر اسلام (لیدن ۱۹۹۵) روابط و مناسبات پیامبر با یهودیان مدینه را مورد بررسی قرار داده است.

او همچنین در سلسله مقالات متعددی با عناوین «آیا پیامبر معاهداتی با قبایل بنی‌نضیر، بنی‌قریظه و بنی‌قینقاع منعقد کرده است؟»، «عمرو بن حزم انصاری و تفسیر آیه ۲۵۶ سوره بقره»، «نکاتی شرح حال‌نگارانه درباره ابن شهاب زهری»، «مهاجرت عتبه بن ابی وقاص از مکه به مدینه»، «نکاتی شرح حال‌نگارانه درباره ابو عبیده معمر بن مثنی»، «یهودیت در میان قبیله کنده و مسأله رده قبیله کنده»، «روایت واقعی درباره وضع یهود مدینه: مطالعه‌ای درباره روایتی ترکیبی»، و با محوریت همین موضوع، روابط پیامبر با یهودیان و تأثیر آنها را در شبه جزیره عربی با تفصیل بیشتری مورد بحث قرار داده است.^۱

* *On the Prophet Muhammad's Activity in Madina* (Hebrew), Ph. D. Thesis, Hebrew University, 1982.

1. Michael Lecker, *Banu Sulaym: A Contribution to the Study of Early Islam* (Jerusalem, 1989);
- Did Muhammad conclude treaties with the Jewish tribes Nadir, Qurayza and Qaynuqa'?, *Israel Oriental Studies*, 17, 1997 pp. 29-36;
- Zayd b. Thabit, "A Jew with two sidelocks": Judaism and literacy in pre-Islamic Medina (Yathrib), *Journal of Near Eastern Studies*, 56 iv, 1997 pp. 259-273;
- 'Amr ibn Hazm al-Ansari and Qur'an 2,256: "No compulsion is there in religion", *Oriens*, 35,

- 1996 pp. 57-64;
- Biographical notes on Ibn Shihab al-Zuhri, *Journal of Semitic Studies*, 41 i, 1996 pp. 21-63;
 - The emigration of 'Utba b. Abi Waqqas from Mecca to Medina, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 59 i, 1996 pp. 116-119;
 - Yahud / 'Uhud: a variant reading in the story of the 'Aqaba meeting, *Le Museon*, 109 i-ii, 1996 pp. 169-183. [Appendix by Simon Hopkins.];
 - Biographical notes on Abu 'Ubayda Ma'mar b. al-Muthanna', *Studia Islamica*, 81, 1995 pp. 71-100;
 - Judaism among Kinda and the Ridda of Kinda, *Journal of the American Oriental Society*, 115 iv, 1995 pp. 635-650;
 - Muslims, *Jews and pagans: studies on early Islamic Medina*, Leiden: Brill, 1995, (Islamic History and Civilization: Studies and Texts, 13) , 180pp. ;
 - On Arabs of the Banu Kilab executed together with the Jewish Banu Qurayza, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 19, 1995 pp. 66-72;
 - The conversion of Himyar to Judaism and the Jewish Banu Hadl of Medina, *Welt des Orients*, 26, 1995 pp. 129-136;
 - The death of the Prophet Muhammad's father: did Waqidi invent some of the evidence?, *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, 145 i, 1995 pp. 9-27;
 - Waqidi's account on the status of the Jews of Medina: a study of a combined report, *Journal of Near Eastern Studies*, 54 i, 1995 pp. 15-32;
 - Abu Malik 'Abdallah b. Sam of Kinda, a Jewish convert to Islam, *Der Islam*, 71 ii, 1994 pp. 280-282;
 - Hudhayfa b. al-Yaman and 'Ammar b. Yasir, Jewish converts to Islam, *Quaderni di Studi Arabi*, 11 / 1993, 1994 pp. 149-162;
 - Kinda on the eve of Islam and during the Ridda, *Journal of the Royal Asiatic Society*, 4 iii, 1994 pp. 333-356;
 - Idol worship in pre-Islamic Medina (Yathrib) , *Le Museon*, 106 iii-iv, 1993 pp. 331-346. [Incl. Arabic text and English translation, with commentary, of extracts from Maqrizi's Al-khabar 'an al-bashar.];
 - The bewitching of the Prophet Muhammad by the Jews: a notes a propos 'Abd al-Malik b. Habib's Mukhtasar fi 'l-tibb, *Al-Qantara: Revista de Estudios Arabes*, 13 ii, 1992 pp. 561-569;
 - Shurtat al-khamis and other matters: notes on the translation of Tabari's Ta'rikh, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 14, 1991 pp. 276-289. [Discussion of History Vol. 18, by M. G. Morony, Albany (USA) , 1987.];
 - The estates of 'Amr b. al-'As in Palestine: notes on a new Negev Arabic inscription, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 52, 1989 pp. 24-37;
 - A note on early marriage links between Qurashis and Jewish women, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 10, 1987 pp. 17-39;
 - On the markets of Medina (Yathrib) in pre-Islamic and early Islamic times, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 8, 1986 pp. 133-147;
 - Muhammad at Medina: a geographical approach, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 6, 1985 pp. 29-62;
 - The Hodaybiyya-treaty and the expedition against Khaybar, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 5, 1984 pp. 1-11.

سفیان را به عنوان موضوع پایان نامه خود برگزیده است (بیت‌المقدس ۱۹۸۲).^{*} دیدگاه مسلمانان درباره بیت‌المقدس در سده‌های میانه، از موضوعات مورد توجه حسون بوده و در مقاله‌ای با عنوان «ادبیات فضائل نگاری درباره بیت‌المقدس» به بررسی دیدگاه مسلمانان در سده‌های میانه در تکریم بیت‌المقدس پرداخته است. وی مقالاتی نیز درباره صدر اسلام نگاشته است، از جمله مقاله‌ای درباره دو قبیله اوس و خزرج در آن اخبار تاریخی مندرج در متون اسلامی را درباره این دو قبیله تأثیرگذار در حوادث صدر اسلام، مورد بررسی قرار داده است.^۱

حرکت رده و اهمیت آن در بررسی حوادث سیاسی رخ داده در نخستین سال‌های پس از وفات پیامبر موضوعی است که ال‌لندو تاسرون مورد مطالعه قرار داده است. وی مقالاتی با عناوین «افول امویان: تأملاتی درباره ترجمه بخش امویان تاریخ طبری»، «بررسی درباره حدیث مجدد در سنت اسلامی»، «تحول یک روایت: بررسی درباره دیدار قبیله بنی‌تمیم با پیامبر»، «حروب الفجار: ابعاد دینی، اجتماعی و تاریخی جنگ‌های فجار در جاهلیت»، «قبیله اسد از جاهلیت تا اسلام»، «مشارکت قبیله طی در دوره رده»، بررسی‌های درباره تحولات سیاسی رخ داده در صدر اسلام ارائه کرده است.^۲

- * I. Hasson, *Recherches sur Muawiyah Ibn Abi Sufyan* (Hebrew) , unpublished Ph. D. Thesis, Jerusalem, 1982.
1. Isaac Hasson, The Muslim view of Jerusalem: the Qur'an and Hadith, in: *The history of Jerusalem: the early Muslim period 638-1099*. Ed. J. Prawer, H. Ben-Shammai. Jerusalem: *Yad Izhak*, Ben-Zvi; New York: New York University Press, 1996, pp. 349-385;idem, - Judham entre la Jahiliyya et l'Islam, *Studia Islamica*, 81, 1995 pp. 5-42; Idem, - Le chef Judhamite Rawh ibn Zinba', *Studia Islamica*, 77, 1993 pp. 95-122 ; - Les Mawali dans l'armee musulmane sous les premiers umayyades, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 14, 1991 pp. 176-213; - Contributions a l'etude des Aws et des Hazrag, *Arabica*, 36, 1989 pp. 1-36; - Remarques sur l'inscription de l'epoque de Mu'awiya a Hammat Gader, Blau, J, *Israel Exploration Journal* 32, 1982 pp. 97-102; - Muslim literature in praise of Jerusalem: Fada'il Bayt al-Maqdis, *Jerusalem Cathedra* 1, 1981 pp. 168-184.
 2. Ella Landau-Tasserion, Features of the pre-conquest Muslim army in the time of Muhammad, in: *The Byzantine and early Islamic Near East III: States, resources and armies*. Ed. A. Cameron Princeton: Darwin, 1995, (Studies in Late Antiquity and Early Islam, 1) , pp. 299-

در بخش تاریخ اسلام، دیوید ایولن شاخص است. وی با تمرکز بر تاریخ ممالیک، علاوه بر مقالات فراوانی که خود نگاشته است با تربیت شاگردانی چون موشه شارون اهمیتی بسزا در تکوین بخش مطالعات اسلامی دانشگاه عبری اورشلیم داشته است.^۱

- 336;
- The waning of the Umayyads: notes on Tabari's history translated, vol. XXVI, *Der Islam*, 69, 1992 pp. 81-109;
 - Sayf ibn 'Umar in medieval and modern scholarship, *Der Islam*, 67, 1990 pp. 1-26;
 - The 'cyclical reform': a study of the Mujaddid tradition, *Studia Islamica*, 70, 1989 pp. 79-117;
 - Processes of redaction: the case of the Tamimite delegation to the Prophet Muhammad, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 49, 1986 pp. 253-270;
 - The sinful wars: religious, social, and historical aspects of hurub al-fijar, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 8, 1986 pp. 37-59;
 - Asad from Jahiliyya to Islam, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 6, 1985 pp. 1-28;
 - The participation of Tayyi' in the ridda, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 5, 1984 pp. 53-71.
1. David Ayalon, *Le phenomene mamelouk dans l'Orient islamique*, Weill, G. (Translator), Paris: Presses Universitaires de France, 1996, 168pp;
- The Mamluks of the Seljuks: Islam's military might at the crossroads, *Journal of the Royal Asiatic Society*, N. S. 6 iii, 1996 pp. 305-333;
 - Pessah Shinar, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 19, 1995 pp. 1-4;
 - *Islam and the Abode of War: military slaves and Islamic adversaries*, Aldershot: Variorum, 1994 (298) pp. [13 reprinted articles, 1975-93, and one conference paper, 1964.];
 - The expansion and decline of Cairo under the Mamluks and its background, *Itinéraires d'Orient: hommages a Claude Cahen. Textes reunies par R. Curiel & R. Gyselen Bures-sur-Yvette: Groupe pour l'Etude de la Civilisation du Moyen-Orient, 1994* (Res Orientales, 6) pp. 13-19;
 - Some remarks on the economic decline of the Mamluk sultanate, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 16, 1993 pp. 108-124;
 - Mamluk military aristocracy during the first years of the Ottoman occupation of Egypt, in: *The Islamic world from classical to modern times: essays in honor of Bernard Lewis*, C. E. Bosworth, C. Issawi, R. Savory, & A. L. Udovitch, eds. Princeton: Darwin Press, 1989, pp. 1991 pp. 413-431;
 - Idem,
 - The Nubian dam, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 12, 1989 pp. 372-390. [Muslim failure to conquer Nubia for centuries.];
 - Islam versus Christian Europe: the case of the Holy Land, in: *The Holy Land in history and thought: papers submitted to the international conference on the relations between the Holy Land and the world outside it, Johannesburg 1986*. Ed. M. Sharon, Leiden: Brill, 1988 pp. 247-256;
 - The auxiliary forces of the Mamluk Sultanate, *Der Islam*, 65, 1988 pp. 13-37;
 - Mamluk military aristocracy - a non-hereditary nobility, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 10, 1987 pp. 205-210;
 - The end of the Mamluk Sultanate. (Why did the Ottomans spare the Mamluks of Egypt and wipe out the Mamluks of Syria?), *Studia Islamica*, 65, 1987 pp. 125-148;

- The Mamluk novice (on his youthfulness and on his original religion) , *Revue des Etudes Islamiques*, 54, 1986 pp. 1-8;
- On the term khadim in the sense of `eunuch` in the early Muslim sources, *Arabica*, 32, 1985 pp. 289-308;
- Regarding population estimates in the countries of medieval Islam, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 28, 1985 pp. 1-19;
- Egypt as a dominant factor in Syria and Palestine during the Islamic period, in: *Egypt and Palestine: a millennium of association (868-1948)*. Ed. A. Cohen & G. Baer , Jerusalem: Ben Zvi Institute; New York: St. Martin's Press, 1984 pp. 17-47;
- From Ayyubids to Mamluks, *Revue des Etudes Islamiques*, 49, 1981 pp. 43-57;
- Mamlukiyyat: a first attempt to evaluate the Mamluk military system, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 2, 1980 pp. 321-349;
- The Mamluks and Ibn Xaldun, *Israel Oriental Studies*, 10, 1980 pp. 11-13;
- On the eunuchs in Islam, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* , 1 (1979) pp. 67-124;
- Aspects of the Mamluk phenomenon. Part II. B. Ayyubids, Kurds and Turks, *DerIslam*, 54 (1977) pp. 1-32;
- The eunuchs in the Mamluk sultanate, *Studies in memory of G. Wiet* (Jerusalem 1977) , pp. 267-295;
- Aspects of the Mamluk phenomenon. , *Der Islam*, 53 (1976) pp. 196-225;
- Names, titles and 'nisbas' of the Mamluks, *Israel Oriental Studies*, 5 (1975) pp. 189-232;
- Preliminary remarks on the Mamluk military institution in *Islam, War, technology and society in the Middle East*, Edited by V. J. Parry and M. E. Yapp. 1975 pp. 44-58;
- The great Yasa of Chingiz Khan. A reexamination. , *Studia Islamica*, 38 (1973) pp. 107-156;
- Discharges from service, banishments and imprisonments in Mamluk society, *Israel Oriental Studies*, In memoriam S. M. Stern. II, 1972 pp. 25-50;
- On one of the works of Jean Sauvaget (La poste aux chevaux dans l'Empire des Mamlouks) , *Israel Oriental Studies*, 1 (1971) pp. 298-302;
- The great Yasa of Chingiz Khan. A reexamination. , *Studia Islamica*, 33 (1971) pp. 97-140;
- The great Yasa of Chingiz Khan. A reexamination. , *Studia Islamica*, 4 (1971) pp. 151-180;
- The Muslim city and the Mamluk military aristocracy, *Proc. Israel Acad. Sci. Hum.* 2 (1968) pp. 311-329;
- The Muslim city and the Mamluk military aristocracy. , *Proc. Israel Acad.* 2 (1968) pp. 311-329;
- The Mamluks and naval power. A phase of the struggle between Islam and Christian Europe, *Proc. Israel Acad.* , 1 (1967) pp. 8;
- A reply to Professor J. R. Partington. [On the professor's criticisms of Ayalon's Gunpowder and firearms in the Mamluk kingdom], *Arabica*, 10 (1963) pp. 64-73;
- The European-Asiatic steppe: a major reservoir of power for the Islamic world, *Trud. XXV. Mezhdunarodnogo Kong. Vostokovedov, Moskva*, 1960, Tom II (1963) pp. 47-52;
- The historian al-Jabarti, in: *Historians of the Middle East*, Edited by B. Lewis and P. M. Holt. 1962 pp. 391-402;
- Notes on the Furusiyya exercises and games in the Mamluk sultanate, in: *Studies in Islamic history and civilization (Scripta Hiero-solimitana)* , IX 1960 pp. 31-62;
- Studies in al-Jabarti I. Notes on the transformation of Mamluk society in Egypt under the Ottomans, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 3 (1960) pp. 275-325;
- Studies on the transfer of the 'Abbasid Caliphate from Bagdad to Cairo, *Arabica* 7 (1960) pp. 41-59;

موشه شارون ظهور عباسیان و بررسی تفصیلی قدرت‌یابی عباسیان موضوع پایان‌نامه او بوده و بخش‌هایی از آن با عنوان *علم‌های سیاه از شرق* (لیدن ۱۹۸۳) منتشر شده است. او مقالاتی در بررسی تاریخ اسلام، در دوران خلافت عباسی نگاشته است.^۱ امیکام ال‌اد نیز به

-
- The historian al-Jabarti and his background, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 23 (1960) pp. 217-249;
 - The system of payment in Mamluk military society, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 1 (1958), pp. 257-296;
 - The system of payment in Mamluk military society, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 1 (1957) pp. 37-65;
 - Studies on the structure of the Mamluk army, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 16 (1954) pp. 57-90;
 - Studies on the structure of the Mamluk army, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 15 (1953) pp. 203-228, 448-476;
 - Le regiment Bahriya dans l'armee mamelouke, *Revue des Etudes Islamiques* 1951 pp. 133-141;
 - The Wafidia in the Mamluk Kingdom, *Islamic Culture*, 25 (1951) pp. 89-104;
 - The Circassians in the Mamluk kingdom, *Journal of the American Oriental Society*, 69 (1949) pp. 135-147;
 - The plague and its effects upon the Mamluk Army, *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1946 pp. 67-73.
 - 1. Moshe Sharon, *Corpus inscriptionum arabicarum Palaestinae*. Leiden: Brill, 1997, (Handbuch der Orientalistik: Abt. 1, Der Nahe und der Mittlere Osten, 30) 220pp. Idem,
 - The Arabic inscriptions of Dayr Dubban, *Journal of the Royal Asiatic Society*, N. S. 7 iii, 1997 pp. 355-372;
 - Waqf inscription from Ramla c. 300/912-13, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 60 i, 1997 pp. 100-108. ;
 - An early Islamic mosque near Be'er Ora in the southern Negev: possible evidence for an early eastern Qiblah?, with Avner, U. , Nahlieli, D. , *'Atiqot*, 30, 1996 pp. 107-114. ;
 - A new Fatimid inscription from Ascalon and its historical setting, *'Atiqot*, 26, 1995 pp. 61-86;
 - The Islamic factor in Middle East politics, *Midstream*, 40 i, 1994 pp. 7-10;
 - Five Arabic inscriptions from Rehovoth and Sinai, *Israel Exploration Journal*, 43, 1993 pp. 50-59;252;
 - The Umayyads os Ahl al-bayt, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 14, 1991 pp. 115-152;
 - The birth of Islam in the Holy Land, in: *The Holy Land in history and thought: papers submitted to the international conference on the relations between the Holy Land and the world outside it, Johannesburg 1986*. Ed. M. Sharon Leiden: Brill, 1988 pp. 225-235;
 - The Muslims of Jerusalem, in: *Jerusalem: city of the ages*. Ed. & with an introductory essay by A. L. Eckardt, Lanham: University Press of America, with American Academic Association for Peace in the Middle East, 1987 pp. 211-217;
 - Ahl al-bayt - people of the house, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 8, 1986 pp. 169-184. [Sunni, 'Abbasid & Shi'i interpretations & usage.];
 - The military reforms of Abu Muslim, their background and consequences, in: *Studies in Islamic history and civilization in honour of Professor David Ayalon*. Ed. M. Sharon, Jerusalem: Cana; Leiden: Brill, 1986 pp. 105-143;

بررسی گزارش‌های تاریخی درباره بیت‌المقدس در صدر اسلام و دو قرن اولیه پرداخته و کتابی نیز درباره این موضوع تألیف کرده است. الاد موضوع پایان‌نامه دکترای خود را، بررسی شکل‌گیری و تکوین سپاه در دوره عباسیان انتخاب کرده است.*

الاد در مقالاتی با عناوین «وضعیت دینی - سیاسی بیت‌المقدس در دوره ایوبی، ابعادی از انتقال خلافت از امویان به عباسیان»، «معرفی دو کتیبه از جند فلسطین از روزگار عباسیان»،

- The development of the debate around the legitimacy of authority in early Islam, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 5, 1984 pp. 121-141;
 - *Black banners from the East. The establishment of the 'Abbasid State: incubation of a revolt*, Jerusalem: Magnes Press; Leiden: Brill, 1983, (Max Schloessinger Memorial: Monograph 2) 265pp;
 - Notes on the question of the legitimacy of government in Islam, *Israel Oriental Studies*, 10, 1980 pp. 116-123. ;
 - Passover or Easter? A study of an Arabic inscription from Ramla, *Arabic and Islamic Studies*, 2, 1978 pp. xxxi-xlv;
 - The 'Abbasid da'wa re-examined on the basis of the discovery of a new source, *Arabic and Islamic studies*, 1, 1973 pp. xxi-xli.
 - Idem,
 - Arab-Canadian family life. , Abu-Laban, *Arab Studies Quarterly*, 1 (1979) pp. 135-156;
 - The Ayyubid walls of Jerusalem. A new inscription from the time of Al-Mu'azzam 'Isa. , in: *Studies in memory of G. Wiet*, Jerusalem 1977 pp. 179-193.
 - Idem,
 - The political role of the Bedouins in Palestine in the sixteenth and seventeenth centuries, with Moshe Ma'oz, *Studies on Palestine during the Ottoman period*, 1975 pp. 11-30;
 - Un nouveau corpus des inscriptions arabes de Palestine. , *Revue des Etudes Islamiques*, 42 (1974) pp. 185-191;
 - Arabic inscriptions from the excavations at the Western Wall, *Israel Exploration Journal*, 23 (1973) pp. 214-220. Idem,
 - The 'Abbasid da'wa re-examined on the basis of the discovery of a new source, *Arabic and Islamic studies*, Edited by Jacob Mansour. Ramat Gan 1973 pp. XXI-XLI. Idem,
 - A Waqf inscription from Ramlah. , *Arabica*, 13 (1966) pp. 77-84; Yitzhak Shichor, Hide and seek: Sino-Israeli relations in perspective, *Israel Affairs*, 2 ii, 1994 pp. 188-208;
 - The Middle East, *Chinese defence policy*. Ed. G. Segal and W. T. Tow (Urbana & Chicago: University of Illinois Press, 1984 pp. 263-278;
 - The role of Islam in China's Middle-Eastern policy, *Islam in Asia. Volume II: Southeast and East Asia*. Ed. R. Israeli & A. H. Johns (Jerusalem: Magnes Press; Boulder: Westview, 1984 pp. 305-317;
 - Early Chinese attitudes towards the Arab-Israeli conflict, *Asian and African Studies* (Israel) , 15, 1981 pp. 343-361.
- * *Characteristics of the Development of the Abbasid Army*, unpublished Ph. D. Thesis, The Hebrew University, Jerusalem, 1986.

«چرا عبدالملک قبه الصخره را ساخت»، «توصیفی از گزارش ابن بطوطه درباره فلسطین»، «محاصره واسط: جلوه‌هایی از روابط علویان و عباسیان در آغاز حکومت عباسیان» بررسی‌هایی درباره تاریخ اسلام و دو قرن اول هجری منتشر کرده است.^۱ توجه به وضعیت بیت‌المقدس در قرون میانه، موضوعی است که مورد توجه خلیل عثمانه نیز قرار گرفته است.

1. Amikam Elad*, Le status politico-religieux de Jerusalem a l'epoqueomeyyade, Khelladi, Maya (Translator), *Dedale*, 3-4, 1996 pp. 282-298;
- Al-Katib - eine palastinensische Kulturzeitschrift als Forum der Intifada-Literatur. (Zusammenfassung: Palestinian literature of the Intifada in Al-Katib.), *Orient (Opladen)*, 36 i, 1995 pp. 109-125;197;
- Aspects of the transition from the Umayyad to the 'Abbasid Caliphatem, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 19, 1995 pp. 89-132;
- Mahfuz's 'Za'balawi': six stations of a quest, *International Journal of Middle East Studies*, 26 iv, 1994 pp. 631-644;
- *Medieval Jerusalem and Islamic worship: holy places, ceremonies, pilgrimage*, Leiden: Brill, 1994, (Islamic History and Civilization: Studies and Texts, 8), 196pp. ;
- *The village novel in modern Egyptian literature*, Berlin: Schwarz, 1994, (Islamkundliche Untersuchungen, 175) 204pp. ;
- Fiction and reality, in al-Tayyib Salih's 'Dawmat Wad Hamid', *Writer, culture, text: studies in modern Arabic literature*. Ed. A. Elad, Fredericton: York Press, 1993 pp. 62-73;
- *Writer, culture, text: studies in modern Arabic literature*, Elad, A. (Editor), Fredericton: York Press, 1993 119pp. ;
- Two identical inscriptions from Jund Filastin from the reign of the 'Abbasid Caliph, al-Muqtadir, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 35 iv, 1992 pp. 301-360;
- Why did 'Abd al-Malik build the Dome of the Rock? A re-examination of the Muslim sources, *Bayt al-Maqdis: 'Abd al-Malik's Jerusalem*. Part One. Ed. J. Raby & J. Johns (Oxford: Oxford University Press, for the Board of Faculty of Oriental Studies, University of Oxford, 1992, (Oxford Studies in Islamic Art, IX) pp. 33-58. [Incl. text & translation of part of Sibt ibn al-Jawzi's Mir'at al-zaman.] Idem,
- The history and topography of Jerusalem during the early Islamic period: the historical value of Fada'il al-Quds literature: a reconsideration, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 14, 1991 pp. 41-70;
- Ideology and structure in Fathi Ghanim's Al-Jabal, *Journal of Arabic Literature* 20, 1989 pp. 168-186;
- The description of the travels of Ibn Battuta in Palestine: is it original?, *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1987 pp. 256-272;
- A bibliography of works by D. Ayalon, *Studies in Islamic history and civilization in honour of Professor David Ayalon*. Ed. M. Sharon, Jerusalem: Cana; Leiden: Brill, 1986 pp. 13-18;
- The siege of Al-Wasit (132/749): some aspects of 'Abbasid and 'Alid relations at the beginning of 'Abbasid rule, in: *Studies in Islamic history and civilization in honour of Professor David Ayalon*. Ed. M. Sharon, Jerusalem: Cana; Leiden: Brill, 1986 pp. 59-90;
- The Egyptian 'village novel' - fiction and reality: summary research description, *Bulletin of the Israeli Academic Center in Cairo*, 5, 1984 pp. [13]-[15].

در حوزه تاریخ تشیع، اتان کلبرگ (متوفی ۱۹۴۳ در فلسطین اشغالی) نخستین محقق است که تنها به این موضوع پرداخته و به تربیت شاگردانی همت گمارده او موضوعاتی درباره تاریخ تشیع را مورد مطالعه قرار داده که بخش عمده‌ای از این مقالات در اثری به نام عقیده و فقه در تشیع/امامی (اشگیت ۱۹۹۱) منتشر شده است. از کلبرگ مقالات چندی نیز به فارسی ترجمه شده که از جمله آنها می‌توان به مقاله مهم او با عنوان «از امامیه تا اثنی عشریه» (ترجمه آقای محسن الویری) در مجله فصلنامه پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام (سال اول، شماره دوم، زمستان ۱۳۷۴)، «نکاتی چند درباره موضع امامیه در خصوص قرآن»، ترجمه محمد کاظم رحمتی در کتاب ماه دین (شماره ۴۵ - ۴۶، تیر و مرداد ۱۳۸۰، ص ۴۲-۴۷، ۵۷-۶۱) و مقاله «نخستین کاربردهای اصطلاح اثنی عشریه»، ترجمه محمدکاظم رحمتی، کتاب ماه دین (شماره ۴۷-۴۸، شهریور و مهر ۱۳۸۰) اشاره کرد.

برخی از دیدگاه‌های کلبرگ درباره تاریخ تشیع، مطالبی است که در نوشته‌های خاورشناسان قبلی نیز می‌توان رگه‌هایی را از آن یافت از جمله دیدگاه او درباره تکوین تشیع که در نوشته‌های مونگمیری وات به نحو بسیار اجمالی مورد اشاره قرار گرفته است. از دیگر مقالات ارزشمند کلبرگ، «جهاد در تفکر امامیه»، «جستاری درباره لقب ابوتراب» (ترجمه محمدحسین ساکت در کتاب *از نیستان علی*، تهران ۱۳۸۴، ص ۱۷۷ - ۱۹۶) و «جامعه و امام در عصر غیبت» که در مجموعه مقالات تشیع و ولایت به سرویراستاری امیر ارجمند منتشر شده، اشاره کرد.^۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

1. Etan Kohlberg, Taqiyya in Shi'i theology and religion, in: *Secrecy and concealment: studies in the history of Mediterranean and Near Eastern religions*. Ed. H. G. Kippenberg & G. G. Stroumsa Leiden: Brill, 1995, (Studies in the History of Religions, 65) pp. 345-380 ;
- The intercultural career of Theodore of Antioch, with Kedar, B. Z., *Mediterranean Historical Review* 10 i-ii, 1995 pp. 164-176. [Incl. Islamic philosophy.];
- *A medieval Muslim scholar at work: Ibn Tawus and his library*, Leiden: Brill, 1992, (Islamic Philosophy, Theology and Science: Texts and Studies, XII) 470pp;
- A Melkite physician in Frankish Jerusalem and Ayyubid Damascus: Muwaffaq al-Din Ya'qub b. Siqlab, with Kedar, B. Z. , *Asian and African Studies* (Israel) , 22, 1988 pp. 113-126;
- Imam and community in the pre-Ghayba period, in: *Authority and political culture in Shi'ism*. Ed. Said Amir Arjomand, Albany: State University of New York Press, 1988 pp. 25-53;

همچنین کلب‌رگ سرویراستاری کتاب تشیع از مجموعه چهل و هشت جلدی «شکل‌گیری تمدن کلاسیک اسلامی» را برعهده داشته که انتشارات اشگیت در سال ۲۰۰۳ اثر وی را به عنوان سی و سومین اثر مجموعه مذکور منتشر کرده است. کلب‌رگ، اثری کتابشناسانه درباب عالم نامور امامی، ابن طاووس نگاشته که با عنوان *کتابخانه ابن طاووس* (ترجمه رسول جعفریان و علی قلی قرائی، قم ۱۳۷۱) به فارسی ترجمه شده است. همچنین کلب‌رگ با همکاری محمد علی امیر معزی کار تصحیح و نشر کتاب *التنزیل و التبذیل* سیاری را که عمده روایات تحریف قرآن به نقل از این کتاب است، در انتشارات بریل در دست چاپ دارند.

-
- Al-usul al-arba'umi'a, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 10, 1987 pp. 128-166;
 - Aspects of Akhbari thought in the seventeenth and eighteenth centuries, in: *Eighteenth-century renewal and reform in Islam*. Ed. N. Levtzion & J. O. Voll Syracuse (USA): Syracuse University Press, 1987 pp. 133-160;
 - Western studies of Shi'a Islam, in: *Shi'ism, resistance, and revolution*. Ed. M. Kramer (Boulder: Westview; London: Mansell, 1987 pp. 31-44;
 - Bara'a in Shi'i doctrine, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 7, 1986 pp. 139-175; Idem,
 - Non-Imami Muslims in Imami fiqh, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 6, 1985 pp. 99-105;
 - The position of the walad zina in Imami Shi'ism, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 48, 1985 pp. 237-266;
 - Some Imami Shi'i views on the Sahaba, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 5, 1984 pp. 143-175;
 - Muwafat doctrines in Muslim theology, *Studia Islamica*, 57, 1983 pp. 47-66;
 - Shi'i Hadith, in: *Arabic literature to the end of the Umayyad period* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983, (Cambridge History of Arabic literature [1]) pp. 299-307;
 - The evolution of the Shi'a, *Jerusalem Quarterly*, 27, 1983 pp. 109-126;
 - Some Shi'i views of the antediluvian world, *Studia Islamica*, 52 (1980) pp. 41-66;
 - Manahij al-'arifin, a treatise on Sufism by Abu 'Abd al-Rahman al-Sulami. , *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 1 (1979) pp. 19-39;
 - Abu Turab. (Discussion of the name.). , *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 41 (1978) pp. 347-352;
 - From Imamiyya to Ithna'ashariyya. , *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 39 (1976) pp. 521-534;
 - Some Zaydi views on the Companions of the Prophet, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 39 (1976) pp. 91-98;
 - The development of the Imami Shi'i doctrine of Jihad. , *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, 126 (1976) pp. 64-86 ;Idem,
 - An unusual Shi'i isnad. , *Israel Oriental Studies*, 5 (1975) pp. 142-149;
 - Some imami-shi'i views on taqiyya. , *Journal of the American Oriental Society* 95 (1975) pp. 395-402;
 - Some notes on the Imamate attitude to the Qur'an. , *Islamic philosophy and the classical tradition Essays presented to R. Walzer*. 1972 pp. 209-224.

شیوه کلبرگ و اساسا مطالعات شیعه شناسی در دانشگاه عبری اورشلیم مبتنی بر آسیب شناسی تاریخ تشیع است و کلبرگ و شاگردش مایر میخائیل برآشر که بررسی تفاسیر اولیه امامیه موضوع پایان نامه دکترای او بوده، با چنین رویکردی به بررسی تاریخ تشیع پرداخته اند و البته اتخاذ چنین رویکردی در شناخت درست و صحیح تشیع مشکلاتی پدید می آورد. در حقیقت در چنین رویکردی قرائت گروهی به عنوان قرائت غالب تشیع برجسته می شود.

توجه جدی و رویکرد جدید محققان

شیعه پژوه دانشگاه عبری اورشلیم خاصه مایر مخائیل برآشر و آریه کوفسکی که در دانشگاه حیفا به تدریس مشغول است، بررسی و تحقیق درباره نصیرییه است که علاوه بر تربیت چندین شاگرد (از جمله طارق رجب و یارون فریمن) که هر کدام به بررسی جنبه های از تفکر نصیرییه پرداخته اند، خود مقالات متعددی درباره نصیرییه و مسائل و چهره های تأثیرگذار در تکوین مذهب نصیرییه نگاشته اند که بخشی از آنها در کتابی با عنوان مذهب

نصیری - علوی: جستاری در باب کلام و مناسک دینی آنها (بریل ۲۰۰۲) تجدید چاپ شده است.^۱ برآشر در پایان نامه دکترای خود با عنوان قرآن و سنت تفسیری در میان امامیه (لیدن

در حقیقت در سال ۱۹۴۹ تغییر مهمی در بخش مطالعات شرقی دانشگاه عبری اورشلیم رخ داد و با کوشش دیوید ایولن علاوه بر مطالعه تاریخ اسلام در قرون میانه، توجه به مسائل معاصر جهان اسلام به عنوان موضوع جدید تحقیقی مورد توجه قرار گرفت.

1. Meir Mikhael Bar-Asher and A. Kofesky, *The Nusayri-Alawi Religion: An Enquiry Into Its Theology and Liturgy* (Brill: Leiden, Boston and Köln, 2002) ;
- The theology of Kitab al-usus: an early pseudepigraphic Nusayri work, *Rivista degli Studi Orientali*, 71 i-iv / 1997, 1998 pp. 55-81;
- A tenth-century Nusayri treatise on the duty to know the mystery of divinity, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 58 ii, 1995 pp. 243-250;
- An early Nusayri theological dialogue on the relation between the ma'na and theism, *Le Museon*,

۱۹۹۹) نیز متأثر از رویکرد استادش کولبرگ، به برجسته کردن مسائلی جدلی در تاریخ امامیه پرداخته و از اصل موضوع کار خود که تحقیق درباره سنت تفسیری امامیه بوده، دور شده و فهمی خطا آلود و نادرست از سنت تفسیری امامیه ارائه کرده است. از دیگر تحقیقات برآشور، به مقاله‌های «قرائت‌های مختلف در میان امامیه»، «تفسیر منسوب به امام حسن عسکری علیه السلام» می‌توان اشاره کرد.^۱

خانم سارا سویری که تخصص اصلی او تاریخ و عقاید تصوف است از محققانی است که به تازگی به گروه مطالعات آسیایی و آفریقایی دانشگاه عبری اورشلیم پیوسته است. وی پایان‌نامه دکتری خود را در سال ۱۹۸۴ از دانشگاه تل‌آویو با موضوع تاریخ تصوف اسلامی دریافت کرده، مقالات متعددی درباره تصوف و جریان‌های مهم صوفیه، خاصه در خراسان نگاشته است.^۲

-
- 108 i-ii, 1995 pp. 169-180. [Incl. Arabic text & English translation of Masa'il Abi 'Abd Allah b. Harun al-Sa'igh.];
- The Nusayri doctrine of 'Ali's divinity and the Nusayri trinity according to an unpublished treatise from the 7th/13th century, *Der Islam*, 72 ii, 1995, pp. 258-292;
 - Dogma and Ritual in Kitab al-Maarif by the Nusayri Theologian Abu Asid Maymun B. Al-Qasim Al-Tabrani (D. 426/1034-35), *Arabica*, LII 1 (2005).
1. Meir Mikhael Bar-Asher, *Scripture And Exegesis in Early Imami Shiism* (Brill: Leiden, Boston and Köln, 1999) ;
 - The Quran Commentary Ascribed to Imam Hasan Al-Askari, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 24 (2000) , pp. 358-379;
 - Variant readings and additions of the Imami-Si'a to the Quran, *Israel Oriental Studies*, 13, 1993 pp. 39-74;
 - Hebrew elements in North African Judeo-Arabic: alterations in meaning and form, *Semitic studies in honor of Wolf Leslau on the occasion of his eighty-fifth birthday November 14th*, 1991. Ed. A. S. Kaye, Wiesbaden: Harrassowitz, 1991 pp. 128-149;
 - Deux traditions heterodoxes dans les anciens commentaires imamites du Coran, *Arabica*, 37, 1990 pp. 291-314;
 - Quelques aspects de l'ethique d'Abu-Bakr al-Razi et ses origines dans l'oeuvre de Galen, *Studia Islamica*, 69 (1989) , pp. 5-38; 70, 1989 pp. 119-147; M. M. Bar-Asher and Heath, J. , A Judeo-Arabic dialect of Tafilalt (southeastern Morocco) , *Zeitschrift fur Arabische Linguistik*, 9, 1982 pp. 32-78.
2. Sara Sviri, The mysterium coniunctionis and the 'yo-yo syndrome': from polarity to oneness in Sufi psychology, in: *Jung and the monotheisms: Judaism, Christianity and Islam*. Ed. J. Rycie-Menuhin (London: Routledge, 1994) , pp. 192-213;
 - Waiting at the threshold of love, *Sufi* (London) , 21, 1994 pp. 5-10;
 - Daughter of fire by Irina Tweedie: documentation & experiences of a modern Naqshbandi Sufi,

توجه به مسائل سیاسی معاصر جهان اسلام نیز از دیگر موضوعات مورد توجه محققان دانشگاه عبری اورشلیم است. مورداخای ابیر، روابط عربستان سعودی با ایالت متحده امریکا را با تکیه بر مسائل نفتی مورد بررسی قرار داده و تحولات منطقه را از این زاویه در آثاری با عناوین نفت، قدرت و سیاست (لندن و نیویورک ۱۹۷۴)، نظام آموزشی جدید و برآمدن آن در عربستان سعودی، عربستان سعودی: حکومت، جامعه، امنیت و بحران‌های خلیج (لندن ۱۹۹۳) مورد بررسی قرار داده است.^۱ ژاکوب لندو گرچه در گروه علوم سیاسی به تدریس مشغول است اما حوزه مطالعاتی او نیز مطالعات اسلامی است و تخصص اصلی او درباره جریان پان‌اسلام، پان‌ترکیسم، نهادهای اسلامی در ترکیه و مناسبات و وضع یهود در دوره عثمانی است، همچنین لندو توجه جدی به مطالعات انجام شده توسط محققان روس درباره خاورمیانه داشته و مقالات متعددی در معرفی آثار تألیفی محققان روس داشته است.^۲

-
- in: *Women as teachers and disciples in traditional and new religions*. Ed. E. Puttick & P. B. Clarke Lewiston, Queenston & Lampeter: Edwin Mellen Press, 1993, (Studies in Women and Religion, 32) pp. 77-89;
- Hakim Tirmidhi and the Malamati movement in early Sufism, *Classical Persian Sufism: from its origins to Rumi*. Ed. L. Lewisohn (London: Khaniqahi Nimatullahi Publications, 1993) , pp. 583-613;
 - Wa-rahbaniyatan ibtada'uha: an analysis of traditions concerning the origin and evaluation of Christian monasticism, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* , 13, 1990 pp. 195-208. (How it was viewed & evaluated in early Islam.) ;
 - Between fear and hope: on the coincidence of opposites in Islamic mysticism, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 9, 1987 pp. 316-349.
1. Mordechai Abir, *Oil, power, and politics: Conflict in Arabic, the Red, and the Gulf* (Londen and New York: Frank Cass, 1974) ;
 - Modern education and the evolution of the Saudi kingdom, in: *National and international politics in the Middle East*, ed. , E. Ingran (Londen and New York: Frank Cass. 1986) , pp. 229-51;
 - *Saudi Arabia in the oil era: Regime and elites—conflict and collaboration* (Boulder: Westview, 1988);
 - *Saudi Arabia: Government, society, and the Gulf crisis* (Londen: Routledge 1993) ;
 - Local leadership and early reforms in Palestine, 1800-1834, wityh Moshe Ma'oz, *Studies on Palestine during the Ottoman period*, 1975 pp. 284-310.
2. . Jacob M. Landau, Arab and Turkish universities: some characteristics, *Middle Eastern Studies*, 33 i, 1997 pp. 1-19 ;idem,
 - *Pan-Turkism: from irredentism to cooperation*. 2nd rev. & updated ed, Bloomington: Indiana University Press, 1995 275pp. [First ed. published as *Pan-Turkism in Turkey*, London 1981.];
 - Socio-economic material on the late Ottoman Empire in the German Military Archives, *Histoire*

اوریل هاید از دیگر استادان فعال در دانشگاه عبری اورشلیم است. وی از متخصصان دانشگاه عبری درباره تاریخ عثمانی است که مطالعات متعددی با عناوین «عالمان عثمانی و مسأله غربی شدن در دوران سلطان سلیم سوم»، «مدارکی از دوره عثمانی درباره یهودیان صفد در قرن شانزدهم»، «رساله‌ای به زبان ترکی از عالم یهودی از روزگار سلطان سلیمان با شکوه»، «طبیعی برجسته در دوران حکومت سلطان سلیمان باشکوه»، «مهمه دفتترلری: منبعی با ارزش برای مطالعه تشکیلات اداری عثمانی»، «توصیفی به زبان ترکی درباره قلعه‌های فلسطین از قرن شانزده میلادی»، «تغییر زبان در ترکیه» و «جامعه یهودیان استانبول در قرن شانزدهم» درباره تاریخ عثمانی منتشر کرده است.^۱

-
- economique et sociale de l'Empire ottoman et de la Turquie (1326-1960). Actes du Congrès international tenu a Aix-en-Provence... 1994. Sous la responsabilite de D. Panzac Paris: Peeters, 1995, (Collection Turcica, 8) pp. 53-57;*
- Some characteristics of Jewish life in Ottoman Egypt, *Bulletin of the Israeli Academic Center in Cairo*, 19, 1995 pp. 11-16;
 - Works in Russian on Ottoman foreign relations, *Middle Eastern Studies*, 31 i, 1995 pp. 170-173;
 - *The politics of Pan-Islam: ideology and organization*, ed. Landau, J. M. Oxford: Clarendon Press, 1994 438pp. ;
 - Turkey, Political parties of the Middle East and North Africa. Ed. F. Tachau (London: Mansell, 1994 pp. 549-610. ;
 - Pan-Turkism in Turkey: a study of irredentism, London: Hurst, 1981, 219pp.
1. Uriel Heyd, The Ottoman 'Ulema and Westernization in the time of Selim III and Mahmud II, in: *The modern Middle East: a reader*. Ed. A. Hourani, P. S. Khoury, & M. C. Wilson (London: Tauris, 1993) , pp. 29-59. (Reprinted from Heyd, U. *Studies in Islamic history*, Jerusalem, 1961.) ;
 - Turkish documents concerning the Jews of Safed in the sixteenth century, with Moshe Ma'oz, *Studies on Palestine during the Ottoman period*, 1975 pp. 111-118;
 - The Ottoman Fetva, *Proc. 27th Int. Cong. Or. 1967*, (1971) pp. 217-218;
 - Qauun and shari'a in Ottoman criminal justice before the tanzimat, *Proc. 26th Int. Cong. Or. 1964*, IV (1970) pp. 257;
 - Kanun and Shari'a in old Ottoman criminal justice, *Proc. Israel Acad*, 3 (1969) pp. 1-18;
 - Kanun and Shari'a in old Ottoman criminal justice, *Proc. Israel Acad. Sci. Hum*, 3 (1967) pp. 1-18;
 - An unknown Turkish treatise by a Jewish physician under Suleyman the Magnificent, *Eretz-Israel, L. A. Mayer memorial volume. 7* 1964 pp. 48*-53*;
 - Moses Hamon, chief Jewish physician to Sultan Suleyman the Magnificent, *Oriens*, 16 (1963) pp. 152-170;
 - Starinnuie osmanskie upolovnuie Kanun-name, Trud. XXV. *Mezhdunarodnogo Kong. Vostokovedov, Moskva, 1960*, Tom II (1963) pp. 471-473;
 - The Ottoman 'Ulema and Westernization in the time of Selim III and Mahmud II, *Studies in*

◆ گروه مطالعات زبان و ادبیات عرب

از بخش‌های دیگر فعال دانشگاه عبری در حوزه اسلام‌شناسی، گروه زبان و ادبیات عرب است که تحقیقات کلامی و فلسفی نیز در این گروه انجام می‌شود. از محققان فعال در این گروه می‌توان به آلبرت ارازی، متخصص در ادبیات عربی در دوره عباسیان، هاگای بن شمای^۱ از محققان شهیر در حوزه ادبیات عربی - عبری و قرائیم، یهوشع بلو، سیمون هوپکینز، آریه لوین، مناحیم میلسون، شموئل مور، خانم ساره استرومسا که تحقیقات متعددی در حوزه کلام اسلامی از او منتشر شده و کسان دیگری اشاره کرد.

هاگای بن شمای در حقیقت تأثیرات متقابل جامعه یهودی قرائیم با مسلمانان و تأثیر آنها از کلام اسلامی خاصه معتزله را در مقالاتی مورد بررسی قرار داده است. تأثیرپذیری قرائیم که

-
- Islamic history and civilization* (Scripta Hiero-solimitana), IX (1960) pp. 63-96 ;
- The Muhimme Defteri (Register of Degrees): a major source for the study of Ottoman administration, *Proceedings of the 27th International Congress of Orientalists*, 24, 1957 pp. 389-391;
 - A Turkish description of the coast of Palestine in the early sixteenth century, *Israel Exploration Journal*, 6 (1956) pp. 201-216;
 - Language reform in modern Turkey, *Middle East Affairs*, 4 (1953) pp. 402-409;
 - The Jewish communities of Istanbul in the seventeenth century, *Oriens*, 6 (1953) pp. 299-313. ;
 - The Congress of Orientalists in Istanbul, *Middle East Affairs*, 3 (1952) pp. 60-61.
1. Haggai Ben-Shammai, Jewish thought in Iraq in the 10th century, in: *Judaeo-Arabic studies: proceedings of the founding conference for Judaeo-Arabic studies*. Ed. N. Golb (Amsterdam: Harwood Academic, 1997, (Studies in Muslim-Jewish Relations, 3) , pp. 15-32; *The history of Jerusalem: the early Muslim period 638-1099*, Prawer, J. (Editor) , Ben-Shammai, H. (Editor) , Jerusalem: Yad Izhak Ben-Zvi; New York: New York University Press, 1996 ,443pp. [Tr. of *Sefer Yerushalayim*.] Idem,
- The Karaites, in: *The history of Jerusalem: the early Muslim period 638-1099*. Ed. J. Prawer, H. Ben-Shammai (Jerusalem: Yad Izhak Ben-Zvi; New York: New York University Press, 1996, pp. 201-224;
 - Jew-hatred in the Islamic tradition and the Koranic exegesis, Reisner, N. H. (Translator) , *Antisemitism through the ages*. Ed. S. Almog, London: Pergamon, 1988 pp. 161-169;
 - Hebrew in Arabic script - Qirqisani's view, *Studies in Judaica, Karaitica and Islamica presented to Leon Nemoy on his eightieth birthday*. Ed. S. R. Brunswick (Ramat-Gan: Bar-Ilan University Press, 1982 pp. 115-126;
 - Some Judaeo-Arabic Karaite fragments in the British Museum collection, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 38 (1975) pp. 126-132;
 - A note on some Karaite copies of Mu'tazilite writings, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 37 (1974) pp. 295-304.

در میان یهودیان به رد سنت شفاهی (تلمود) شهرت خاصی دارند، از کلام اسلامی خصوصاً معتزله، نکته‌ای است که مورد اشاره محققان دیگری چون جورج و جده نیز قرار گرفته است. آنچه توجه به میراث فکری قرائیم را وجه همت شمای قرار داده، وجود نسخه‌های خطی فراوانی از سنت فکری قرائیم است.^۱ آبراهام فرکوویچ یکی از برجسته‌ترین چهره‌های قرائیم در

۱. قرائیم یکی از فرقه‌های یهودی هستند که تلمود (مشمول بر میشنا (مباحث فقهی) و گمارا (مباحث افسانه‌ای و اعتقادی) را قبول ندارند و بر اهمیت متن خود تورات تاکید خاصی دارند (برای گزارشی از تلمود و جایگاه آن در سنت تشریحی یهودیت بنگرید به: آدین اشتاین سالتز، سیری در تلمود، ترجمه باقر طالبی دارابی، قم ۱۳۸۳ش). به نظر می‌رسد نام قرائیم را نخستین بار عالم قرائیمی، بنیامین نهاوندی به کار برده باشد. بر اساس آنچه که عالم قرائیمی قرن دوازدهم الیاهو بن ابراهیم آورده، این نام را ربانی‌های یهودی به کار برده‌اند. کلمه قرائیم (عبری) یا قرائیون (عربی) اشاره به خواندن تورات دارد و برگرفته از کلمه مقراء است. درباره علت و پیدایش این نحله، نظرات مختلفی وجود دارد. برخی از محققان این گروه را تدوام جریان صدوقیان می‌دانند که در برخی از افکار خود، همانند قرائیم بوده‌اند. همچنین گزارش‌هایی درباره عدم پذیرش مشروعیت متون تدوین شده سنت شفاهی یهودی وجود دارد. در اغلب منابع، از عنان بن داود به عنوان مؤسس حرکت قرائیم یاد شده است. الیشاع بن ابراهام قرائیمی به تفصیل زندگی و شرح حال عنان را آورده و گفته که ربانی‌های یهودی، او را که مردی دانشمند ولی آزاد اندیش بود، به جای پدر به ریاست یهودیان (راس الیهود / رش گالوت) نگماشتند و برادر کوچکتر او، حنانیا را که در زهد و تقوی معروف بود، به این منصب گماردند. ظاهراً عدم انتصاب عنان بن داود به منصب رش گالوت، به علت آرای وی در عدم پذیرش تلمود (سنت شفاهی یهود) بوده است. وی مدتی نیز به زندان افتاد و در زندان همبند ابوحنیفه بود. در منابع یهودی گفته شده که عنان، قیاس را از ابوحنیفه فرا گرفت. وی بعد از آزادی از زندان به بیت‌المقدس رفت و در آنجا کنیسه‌ای تأسیس کرد و به ترویج آراء خود پرداخت. از آثار عنان، کتابی به نام سفر هامیتصوت در منابع یاد شده که بخش‌هایی از آن موجود است. در منابع کهن یهودی، اطلاعات اندکی درباره عنان آمده است. ربی عمران مؤلف کتاب سیدور (کتابی در نیایش یهودی) که در ۲۴۶ آن را تألیف کرده از قول نظرونای گائون که ریاست آکادمی سورا را در ۲۳۹-۲۴۴ برعهده داشته، درباره عنان گفته است که وی مراسم و اعیاد یهود را تغییر داده و به میشنا و تلمود اعتقاد نداشته و بر این اساس او و پیروانش را مرتد دانسته است. بعد از عنان بن داود، ابویوسف یعقوب قرقسانی (زنده در ۳۲۶) که خود از عالمان قرائیمی بوده در کتاب مهم خود، الانوار و المراقب از عنان یاد کرده و او را شاهزاده‌ای از اعیان داود معرفی کرده و گفته که ربی‌های یهودی تصمیم به قتل او داشته‌اند. الیشاع بن ابراهام از عالمان قرائیمی قرن ششم به تفصیل اشاراتی درباره عنان آورده است که ابراهام بن داود در وقایع نامه خود که در ۵۵۷ آن را تألیف کرده، به تفصیل مطالب وی را نقل کرده است. عالمان قرائیمی در اغلب مسائل با سنت متداول یهودی اختلاف نظر دارند. از مشهورترین عالمان قرائیمی قرن سوم و چهارم می‌توان به اسماعیل عکبری، بنیامین بن موشه نهاوندی، موسی زعفرانی (ابوعمران تفلیسی)، دانیال قومسی و ملک رملی را نام برد. مهم‌ترین مرکز علمی قرائیم نخست

دوران متاخر، در سفری که به نواحی شام و فلسطین داشته، بخش اعظمی از میراث قرائیم را جمع آوری کرده و با خود به روسیه برده است. اطلاعاتی که از این مجموعه در اختیار محققان تا قبل از فروپاشی شوروی بوده، منحصر به گزارش‌هایی بود که یکی از محققان روس درباره این مجموعه منتشر کرده بود. با چنین پس‌زمینه‌هایی، شمای در مقالات و آثاری با عناوین «تفکر یهودی در عراق قرن دهم میلادی»، «تاریخ بیت‌المقدس در سده‌های نخستین اسلامی (مجموعه مقالات)»، «نکاتی درباره قطعاتی باقی مانده از قرائیم در نسخه‌های خطی کتابخانه بریتیش میوزیوم» و «نکاتی درباره چند اثر معتزلی باقی مانده در سنت قرائیم»، به بررسی حیات فکری یهود در قرون میانه پرداخته است.

توجه به تعامل کلام یهودی با کلام اسلامی و مسیحی موضوع مورد توجه خانم سارا استرومسا بوده و وی تصحیح کتاب *عشرون مقاله* از داود بن مروان المقمص را موضوع پایان نامه خود قرار داده که متن آن نیز توسط انتشارات لیدن منتشر شده است.^۱ تک نگاری

ایران، سپس از قرن چهارم تا حمله صلیبی‌ها، بیت‌المقدس بوده است. از مشهورترین عالمان قرائیمی ساکن در بیت‌المقدس یافث بن علی، شارح کتاب مقدس (ابوعلی حسن بن علی بصری زنده در ۳۹۵) و فرزندش ابوسعید لوی بن یافث است. ر ک:

- Leon Nemoy, ed and trans. , *Karaite Anthology* (New Haven and London: Yale University Press 1952) ; Zvi Ankori, *Karaites in Byzantium: The Formative Years, 970-1100* (New York, 1959) ; *Karaite Studies*, ed. , P. Birnbaum (New York, 1971) ; H. Ben-Shammai, The Karaites, in: *The History of Jerusalem: The Early Islamic Period (638-1099)* , ed. , J. Prawer (in Hebrew) (Jerusalem, 1987) , pp. 163-78;
- *The Doctrines of Religious Thought of Abu Yusuf Yaqub al-Qirqisani and Yefet ben Eli*, (Ph. D. diss. , Hebrew University, 1977) ; Yaaqub al-Qirqisani, *Kitab al-Anwar wa-l-Maraqib (The Book of Lights and Watchtowers)* , ed. , L. Nemoy, vols. 1-5 (New York 1939-1943) ; Moshe Gill, *A History of Palestine, 634-1099* (Cambridge, 1992) , pp. 777-820; N. Wieder, *The Judean Scrolls and Karaism* (London, 1962) ; P. S. Goldberg, *Karaite Liturgy and Its Relation to Synagogue Worship* (Manchester, 1957) ; L. J. Weinberger, *Rabbanite and Karaite Liturgical Poetry in South-Eastern Europe* (Cincinnati, 1991) ; Meira Polliack, ed. , *Karaite Judaism: A Guide to Its History and Literary Sources* (Brill, E. J. Leiden, 2003)

برای گزارشی از مطالعات اخیر در باب قرائیم بنگرید به:

Daniel Frank, The Study of Medieval Karaism 1959-1989: A Bibliographical Essay, *Bulletin of Judaean-Greek Studies* 9 (1990) , pp. 15-23 and D. J. Lasker, Karaites: Developments 1970-1988, *Encyclopaedia Judaica Yearbook 1988-89*, 366-67.

1. *Dawud ibn Marwan al-Muqammis and his Ishrun Maqala* (in Hebrew) At the Hebrew

دیگر استرومسا درباره ابن میمون و مجادلات درباره آثار اوست که مؤسسه بن زوی (بیت المقدس ۱۹۹۹) متن آن را به زبان عبری منتشر کرده است. مسأله الحاد در قرون میانه اسلامی و پیوند آن با نام کسانی چون ابن راوندی و زکریا رازی موضوع بررسی مفصل استرومسا بوده و در ضمن چند مقاله و کتابی با عنوان «ملحدان در اسلام» مورد بررسی استرومسا قرار گرفته است. استرومسا همچنین در مقالات متعددی، بررسی‌هایی درباره کلام اسلامی انجام داده است.

◆ فعالیت‌های انتشاراتی

در سال ۱۹۷۱ نشریه‌ای به نام «مطالعات شرقی اسرائیل» برای درج مقالات و تحقیقات شرق‌شناسی تأسیس شد. در سال ۱۹۸۰ اولین نشست از نشست‌های دانشگاه عبری تحت عنوان «از جاهلیت تا اسلام» برگزار شد که به عنوان یکی از برنامه‌های ثابت دانشگاه تا به امروز نیز تداوم داشته و با همان نام برگزار می‌شود. به منظور چاپ و نشر مقالات ارائه شده به سمینار بین‌المللی «از جاهلیت تا اسلام» مجله‌ای خاص به نام مجله مطالعات بیت المقدس در باب اسلام و زبان عربی تأسیس شد که عموم مقالات ارائه شده در نشست‌های از جاهلیت تا اسلام در آنجا به چاپ می‌رسد.

همچنین روابط فرهنگی ایرانیان و یهودیان در طول تاریخ، موضوع دیگری بوده که در ۱۹۹۴ چهارمین نشست درباره آن با نظارت شائول شاکد و آمنون نتصر برگزار شده است. شاکد که خود از متخصصان تاریخ ایران باستان است، مقالات متعددی درباره تاریخ و فرهنگ عصر ساسانی تألیف کرده و از جمله آثار وی، کتاب *از ایران زردشتی تا اسلام: مطالعاتی درباره تاریخ دین و تماس‌های میان فرهنگی توسط آقای مرتضی ثاقب‌فر* (تهران: ققنوس ۱۳۸۱) به

فارسی نیز ترجمه شده است.^۱ شاکد در اثری چهار جلدی با عنوان *ایران - یهود به گردآوری مطالعاتی درباره روابط فرهنگی ایرانیان و یهود در طول تاریخ پرداخته است*. این اثر چهار جلدی حاصل مشارکت تعدادی از متخصصان تاریخ یهود با تکیه بر یهود ایران و مسائل آنها در طول تاریخ می‌باشد.

آمنون نتصر پژوهشگر ایرانی‌تبار دانشگاه عبری در سال ۱۳۱۳ ش / ۱۹۳۴ در شهر رشت به دنیا آمد و همانند بسیاری از یهودیان ایران، برای انجام تحصیلات خود به فلسطین اشغالی مهاجرت کرد و با توجه به آشنایی خود با زبان فارسی به بررسی تاریخ یهودیان ایران پرداخته است. وی تحصیلات خود را از مقطع کارشناسی در دانشگاه عبری آغاز کرد و کارشناسی ارشد و دکتری خود را از دانشگاه کلمبیا دریافت کرد. وی از سال ۱۹۷۰ به عنوان استاد کرسی ایرانشناسی در دانشگاه عبری به تدریس مشغول است. او که از اعضاء هیأت

1. Shaul Shaked, *From Zoroastrian Iran to Islam: studies in religious history and intercultural contacts* (Aldershot: Variorum, 1995 (321) pp. [Reprinted articles, 1967-92.];
- Some Islamic reports concerning Zoroastrianism, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 17, 1994 pp. 43-84;
- 'For the sake of the soul': a Zoroastrian idea in transmission into Islam, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 13, 1990 pp. 15-32;
- Zoroastrian polemics against Jews in the Sasanian and early Islamic period, *Irano-Judaica II. Studies relating to Jewish contacts with Persian culture throughout the ages*. Ed. S. Shaked & A. Netzer. Jerusalem: Ben-Zvi Institute, 1990 p. 85-104;
- A facetious recipe and the two wisdoms: Iranian themes in Muslim garb, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 9, 1987 p. 24-35. [Borrowed into Arabic literature.];
- Payman: an Iranian idea in contact with Greek thought and Islam, *Transition periods in Iranian history: actes du Symposium de Fribourg-en-Brisgau... 1985* Leuven: Peeters, [for] *L'Association pour l'Avancement des Etudes Iraniennes*, 1987, (Cahiers de Studia Iranica, 5) p. 217-240;
- From Iran to Islam: on some symbols of royalty, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 7, 1986 p. 75-91.
- Idem,
- From Iran to Islam: notes on some themes in transmission, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 4, 1984 p. 31-67;
- Fragments of two Karaite commentaries on Daniel in Judaeo-Persian, *Irano-Judaica*. Ed. S. Shaked (Jerusalem: Ben-Zvi Inst. , 1982 p. 304-322;
- Epigraphica Judaeo-Iranica, *Studies in Judaism and Islam, presented to D. S. Goitein*. Ed. S. Morag & others (Jerusalem: Magnes Press, 1981) , p. 65-82;
- Mihr the judge, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 2, 1980 pp. 1-31;
- Judaeo-Persian notes, *Israel Oriental Studies*, 1 (1971) p. 178-182.

تحریریه دانشنامه ایرانیکا و دایره المعارف جودائیکا است، تحقیقی درباره یهودیان آنوسی مشهد انجام داده و مسأله تغییر کیش یهودیان ایران یکی از موضوعات مورد علاقه وی است. نتصر علاوه بر مقالاتی که به زبان انگلیسی درباره یهودیان ایران تألیف کرده، آثار و مقالات فارسی متعددی نیز نگاشته است. نتصر در تک نگاری با عنوان منتخب اشعار فارسی از آثار یهودیان ایران، به گردآوری و تحقیق و تصحیح اشعار فارسی یهودیان ایران پرداخته است. این اثر وی را انتشارات فرهنگ ایران زمین در سال ۱۳۵۲ش منتشر کرده است. نتصر همچنین مقاله‌ای با عنوان «نقش یهودیان در انقلاب مشروطیت»، در کتاب *تروعاً: یهودیان ایرانی در تاریخ معاصر* به کوشش هما سرشار (کالیفورنیا، انتشارات مرکز تاریخ شفاهی یهودیان ایران، ۱۹۹۶)، ج ۱، ص ۳۱-۴۰؛ درباره نقش یهودیان در دوران مشروطیت نگاشته است. نتصر همچنین تدوین مجموعه مقالات درباره یهودیان ایران را با نام *پادیاوند: پژوهشنامه یهود ایران* در دست انجام دارد که تا به حال سه مجلد آن را منتشر کرده است (لس آنجلس، انتشارات مزدا ۱۹۹۶-۱۹۹۹). نتصر علاوه بر نظارت علمی بر این مجموعه خود مقالاتی نیز در

1. Amnon Netzer, Persian Jewry and literature: a sociocultural view, in: *Sephardi and Middle Eastern Jewries: history and culture in the modern era*. Ed. , H. E. Goldberg , Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1996 p. 240-255; Idem,
- Rashid al-Din and his Jewish background, *Irano-Judaica*, 3, 1994 p. 118-126;
- The story of the prophet Sho'ayb in Shahin's Musanameh, *Iranica Varia: papers in honor of Professor Ehsan Yarshater* (Leiden: Brill, 1990, (Acta Iranica, 30; Textes et Memoires, XVI) p. 152-167;
- The fate of the Jewish community of Tabriz, in: *Studies in Islamic history and civilization in honour of Professor David Ayalon*. Ed. M. Sharon (Jerusalem: Cana; Leiden: Brill, 1986 p. 411-419. (Massacre between the years 1790-1797.) ;
- An Isfahani Jewish folk song, *Irano-Judaica*. Ed. S. Shaked, (Jerusalem: Ben-Zvi Inst. , 1982 p. 180-203 ; Idem,
- Islam in Iran: search for identity, in: *The Crescent in the East*. Ed. R. Israeli. (London: Curzon, 1982 p. 5-22 ; Idem,
- A Judeo-Persian footnote: Sahin and 'Emrani, *Israel Oriental Studies*, 4 (1974) p. 258-264 ; Idem,
- Some notes on the characterization of Cyrus the Great in Jewish and Judeo-Persian writings, *Commemoration Cyrus. Hommage universel* , II, 1974 p. 35-52;
- Daniyal-nama and its linguistic features, *Israel Oriental Studies* ,
- In memoriam S. M. Stern. II, 1972 p. 305-314. ;
- Daniyal-Name: an exposition of Judeo-Persian, slam and its cultural divergence. In: *Studies in honor of Gustave E. von Grunebaum*, 1971 p. 145-164.

آنها نگاشته است (سیری در تاریخ یهود ایران (بخش اول)، ج ۱، ص ۱-۳۹؛ سیری در ادبیات یهود ایران (بخش اول)، ج ۱، ص ۴۱-۱۱۴؛ سیری در تاریخ یهود ایران (بخش دوم)، ج ۲، ص ۱-۶۴؛ گوشه‌ای از ماجرای فرزندان تهران، ج ۲، ص ۱۳۹-۱۷۸؛ سیری در تاریخ یهود ایران (بخش سوم)، ج ۳، ص ۸۳-۱۴۳؛ یهودیان تهران از ابتدا تا انقلاب مشروطیت، ج ۳، ص ۱۴۵-۲۰۴).

از طرح‌های کلان پژوهشی بخش مطالعات آسیای دانشگاه عبری، طرح چاپ و نشر کتاب *انساب الاشراف بلاذری* است که در دوازده مجلد منتشر خواهد شد که تا به حال چندین مجلد آن منتشر شده است. تصحیح *عجائب الآثار فی التراجم و الاخبار* عبدالرحمن جبرتی (متوفی ۱۲۴۰-۱۲۴۱) مهم‌ترین اثر در تاریخ نگاری مصر در دوران متاخر است، به عنوان پروژه مشترک از سوی دانشگاه عبری تحت نظارت شموئیل موره با همکاری دانشگاه بن در دست انجام است. همچنین آثار عربی چندی چون کتاب *آداب المریدین* تالیف ابوالنجیب عبدالقاهر سهرودی به تحقیق مناحم میلسون، *جوامع آداب الصوفیه و رساله عیوب النفس و مداراتها* تالیف ابوعبدالرحمان سلمی با تحقیق ایتان کولبرگ، کتاب *فضائل البیت المقدس* از ابوبکر محمد بن احمد واسطی به تحقیق اسحاق حسون، کتاب *نم الدنیا* از ابن ابی الدنیا به تحقیق الالمگور و *الاحادیث الحسان فی فضل الطلیسان* از جلال الدین عبدالرحمان سیوطی به تحقیق البیر ارازی در ضمن موقوفات ماکس شلوسنجر منتشر شده است.

همچنین معجم المفهرسی برای اشعار کهن و جاهلی عرب به عنوان یکی از برنامه‌های تحقیقی کهن این دانشگاه در دست انجام است که حدود سه میلیون مدخل خواهد داشت و در ذیل هر واژه تمام موارد کاربرد آن در شعر عربی خاصه دوره جاهلی ارائه خواهد شد. این طرح که بر اساس ۳۹۴ منبع و ۲۸۶۵ دیوان شعر عربی در دست انجام است از ۱۹۲۸ آغاز شده و در ۲۵ مجلد منتشر خواهد شد و حاصل تلاش‌های چندین نسل از محققان دانشگاه عبری است. بخشی از این طرح تحقیقی اینک در قالب انتشار مجموعه شش دیوان کهن از

شاعران عصر جاهلی توسط آلبرت اریزی و سلمان مصالحه منتشر شده است.^۱

◆ پیوست

- T. Rajab, The Unity of God in Early Nusayri Doctrine (A Critical Edition, Hebrew Translation and Analysis of The Epistle of the Unity of God [Risalat al_Tawhid] by al_Husayn b. Hamdan al_Khasibi [d. 346/957 or 358/969], M.A. Thesis, Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem 2002;
- K. Sindawe, The Maqatil in Shiite Literature, Ph.D. diss., Bar-Ilan University, Ramat Gan, 2000 (Hebrew); Neomi (Naama) Ben_Ami, The image of the sufi in modern Arabic novel: socio_cultural aspects. (Supervisor: Prof. S. Moreh.) 2000;
- Olga Bramson, A female voice against oppression and discrimination in Dr. Nawal al_Sa'dawi's fictional works. Supervisor: Prof. S. Moreh.(2001);
- Livnat Holtzman, Predestination (al_qada wa_l_qadar) and Free Will (al_ikhtiyar) in the writings of the Neo_Hanbalites of the 14th Century (Supervisor: Prof. B. Abrahamov). 2003;
- Hilla Peled_Shapira, A Study of the Narrative Works of Gha'ib Tu'ma Farman - Social and Psychological Aspects (.Supervisor: Prof. S. Moreh), 2004;
- Sigal Goorji ,Expression of thought and search for a path in the literary works of the journalist Anis Mansour. (Supervisor: Prof. S. Moreh.), 2004;
- Zahava Ganor, On the Bridge between Languages and Cultures - The Issue

1. Albert Arazi and Salman Masalha, *Six Early Arab Poets: New Edition and Concordance, Based on W. Ahlwardt's The Divans of the Six Ancient Arabic Poets* (Jerusalem 1991) , 21, 23, 1357.

- of Language and the Search for Identity in Post-colonial Maghribi Literature: The case of Assia Djebar and Ahlam ustaghanimi. (Supervisors: Prof. J. Kauffmann and Prof. A. Elad Bouskila), 2004;
- Bat-Sheva Garsiel ,The Transmission of Narrative Themes and Motifs from the Hebrew Bible and Early Midrashim to the Qoran: Processes of Inspiration, Adoption and Differentiation (Supervisor: Dr. S. Shtober), 2005;
- Riyad Kamel, Poetics and Themes in Hanna Mina's Novels (Supervisors: Prof. A. Elad.Bouskila and Dr. Eliezer Schlossberg) 2004;
- Noga Hartmann, The Concept of Jihad in Modern Qur'an Exegesis Studies in the Writings of Muhammad Abduh, Sayyid Qutb and Muhammad Mutawalli al-Sha'rawi (Supervisor: Prof. B. Abrahamov), 2005;
- Itschak Zacharia, Personality and Image of Muslim Leaders in 12th-14th Centuries in the Light of the Manaqib Literature. (Supervisor: Prof. Y. Lev 2005);
- Esther Amouyal, The Inner World of the Coptic Writer Idwar al-Kharrat as Reflected in His Works. (Supervisor: Prof. S. Moreh), 2006;
- Hadar Perry, The Medical Writing of Yosef Ben Yehudah Ibn Aqnin: Ikhtisar Sharh Jalinus li-Fusul Abuqrat: Its Place in the Thought of Ibn Aqnin and in the Tradition of Interpretation of Hippocrates' Aphorisms (Supervisor: Prof. T. Langermann), 2007.